

Julijus Dioringas – XIX amžiaus Šiaurės Lietuvos tyrėjas

Ernestas Vasiliauskas

IVADAS

Pastaruoju metu ypač jaučiamas susidomėjimas Lietuvos archeologijos istorija. Svarbų vaidmenį tiriant senovę vaidino Jelgavoje (sen. Mintaujoje, tuometiniame Kuršo gubernijos administraciniame centre) 1815 m. lapkričio 23 d. įkurta Kuršo literatūros ir dailės draugija (*Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst* / *Курляндское общество любителей словесности и художеств*, toliau Draugija), kuri Pabaltijo generalgubernatoriaus markizo Pilypo Paulučio (Philip Paulucci / Филипп Осипович Паулуччи) (1779–1849)) buvo patvirtinta 1815 m. gruodžio 2 d.¹, o statutai – 1816 m. gruodžio 20 d. Šios draugijos 63 nariai jau 1816 m. gruodžio 12 d. įteikė kreipimąsi dėl muziejaus steigimo, o 1818 m. lapkričio 8 d. Kuršo provincijos muziejaus (*Kurländischen Provinzial Museum*, toliau – Muziejus) įkūrimą ir jo statutus patvirtino generalgubernatorius (Stradiņš, 2009, p. 371–372; Vasiliauskas, 2010, p. 6–11).

Iki pat Pirmojo pasaulinio karo (1914–1918 m.) šios organizacijos tiriant Šiaurės Lietuvos senovę užėmė pirmaujančias pozicijas.

Kai kurie Kuršo gubernijos vokiečių kilmės tyrėjai (pavyzdžiui, dr. Augustas Bylenšteinas) dėl savo reikšmingų veikalų yra plačiau žinomi, sulaukę atskirų tyrimų (Caune, 1996, p. 4; Vasiliauskas, 2009, p. 78–79), savo tyrinėjimų ir autobiografijų publikavimo. Kiti dėl kitokio pobūdžio arba „mažiau matomų“ darbų (be abejonės, ne mažiau svarbių) pažįstami gerokai menčiau (Julijus Dioringas, Karlas Boy, Edmundas Kriugeris, Frydrichas Vachtsmutas).

Beveik nežinoma Šiaurės Lietuvos vokiečių kilmės dvarininkų (kai kurie Draugijos ir Muziejaus na-

riai) grafo Teodoro Kaizerlingo iš Malgūžės, baronų Frydricho von Grotuso iš Lieporų, von Ropų iš Ažuolpamūšės, Raudonpamūšio, Daudžgirių, Pakruojo, Radvilonių, von Bistramų iš Griežės ir Škilinpamūšio, Berų iš Baltapamūšio bei kitų veikla renkant ir kaupiant archeologinius radinius tuometinėse Kauno ir Kuršo gubernijose.

Šioje publikacijoje pristatysime kitą ne mažiau svarbų, bet Lietuvoje beveik nežinomą Kuršo ir Kauno gubernijos šiaurinės dalies vokiečių kilmės senovės tyrinėtoją J. Dioringą (1818–1898 m.). Latvijoje šio dailininko, tapybos restauratoriaus, menotyrininko, dailės pedagogo, literato, istoriko, archeologo, kraštotyrininko, bibliotekininko, muziejininko, keliautojo veikla sulaukė dviejų išsamių publikacijų (Ose, 2001, p. 159–176; Šmite, 2010, p. 234–251), o D. Plykša paskelbė atsiminimų ir dienoraščių fragmentus (Plīkša, 1999, p. 64–75).

J. Dioringo kūrybinis palikimas išblaškytas po įvairius Latvijos (Rygos, Jelgavos), Lenkijos (Poznańės) ir Vokietijos (Marburgo) muziejus, archyvus ir bibliotekas. Didžioji dalis jo darbų prapuolė Antrojo pasaulinio karo metu.

Rengiant straipsnį buvo panaudota KPM archyvinė medžiaga, saugoma Latvijos nacionalinio istorijos muziejaus (LNVM KPM AK) Archeologijos ir Fototekos skyriuose, bibliotekoje (radinių, piešinių negatyvai, kartoteka, periodinė literatūra), Latvijos valstybės istorijos archyve (J. Dioringo dienoraščiai (LVVA, f. 5759, apr. 2, b. Nr. 1097–1110, 1123/1–33)², KPM narių sąrašai ir kt.), Jelgavos Geterdo Eliaso istorijos ir dailės muziejaus (JVMM) fonduose (nuotraukos), Latvijos nacionalinėje bibliotekoje (LNB) (XIX–XX a. periodinė literatūra, portretų eskizai), Herderio institute Marburge (Vokietija) (negatyvai, KPM invento-

¹ Keturi iš aštuonių Draugijos įkūrėjų buvo masonai. Latvių tyrėjas Valdis Pyragas mano, kad ši Draugija veikė kaip 1815 m. atkurtos ir 1818 m. uždraustos Jelgavos masonų ložės *Zu den drei gekrönten Schwerten* alternatyva (Pīrāgs, 2008, p. 76–77).

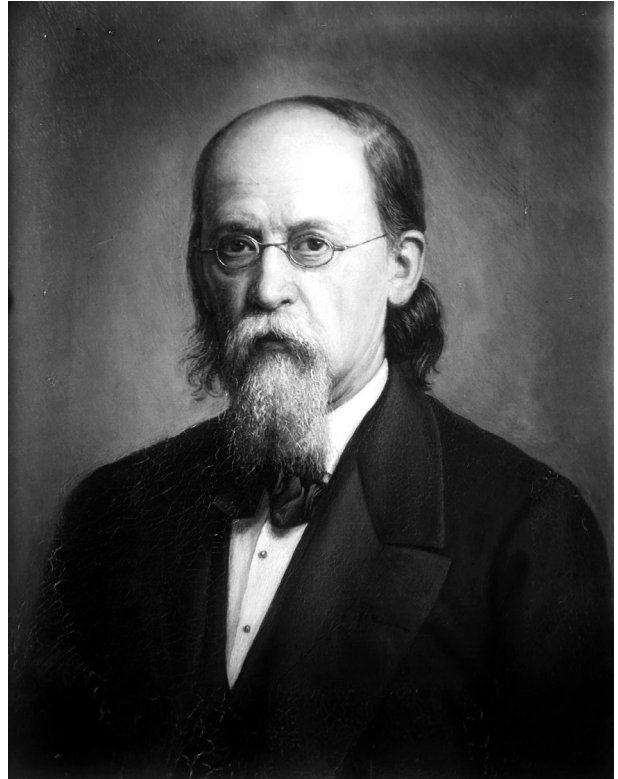
² Kadangi nėra nurodytos kai kurių atsiminimų parašymo datos – nuorodos straipsnyje pateikiamos pagal istorikų darbuose būdingą šaltinių citavimo tvarką.

rinės knygos, iki 1941 m. saugotos Valstybės archyve Rygoje, mikrofilmai (DSHI C47/48, D81). Nemažai vertingos informacijos suteikė J. Dioringo biografijos ir kūrybos tyrėja Edvarda Šmitė (Latvijos nacionalinis dailės muziejus, Ryga). Renkant informaciją iš to meto periodikos ypač daug padėjo įvairūs bibliografiniai žinyai (Bibliographie, 1896; Bibliographie, 1914; Lietuvos, 2000).

TRUMPA BIOGRAFIJOS APŽVALGA

Julijus Frydrichas Dioringas (Julius Friedrich Döring) (1 pav.) gimė 1818 m. rugpjūčio 19 (31) d. Dresdene siuvėjo šeimoje, studijavo dailę Dresdeno dailės akademijoje (nuo 1830 m.). 1845 m. persikėlė gyventi į Jelgavą, kur iki savo gyvenimo pabaigos aktyviai dalyvavo miesto visuomeniniame ir kultūriniame gyvenime, buvo piešimo ir kaligrafijos mokytojas Jelgavos gimnazijoje (1859–1890 m.)³ bei kitose mokymo įstaigose. Dirbo Draugijoje (narys nuo 1857 m. vasario 6 d. iki pat mirties 1898 m. (LVVA, f. 5759, apr. 1, b. Nr. 6, l. 59), bibliotekininko padėjėjas nuo 1859 m., bibliotekininkas – 1860–1893 m.⁴, raštininkas – 1865–1893 m.) bei Muziejuje – raštininkas, bibliotekininkas (1865–1893 m.) ir narys (nuo 1865 m. sausio 1 d. iki pat mirties 1898 m.) (LVVA, f. 5759, apr. 1, b. Nr. 6, l. 117). Taip pat jis buvo Rygos dailės draugijos narys nuo įkūrimo (1871 m.). Tikriausiai dėl suintensyvėjusios rusinimo politikos tyrėjas Rusijos imperijos pilietybės niekada taip ir nepriėmė.

Pradžioje J. Dioringo veikla Jelgavoje buvo labiau susijusi su tapyba – piešė portretus (iš viso nutapė 1 079 (kitais duomenimis – 1 106) portretus, iš jų 895 priskiriami 1845–1888 m. laikotarpiui), paveikslus

1 pav. J. Dioringo autoportreto (apie 1870 m.) nuotrauka (1930 m.). DSHI Neg. Nr. 134491

Fig. 1. A photograph (1930) of a self-portrait of J. Döring (c. 1870). DSHI Neg. Nr. 134491.

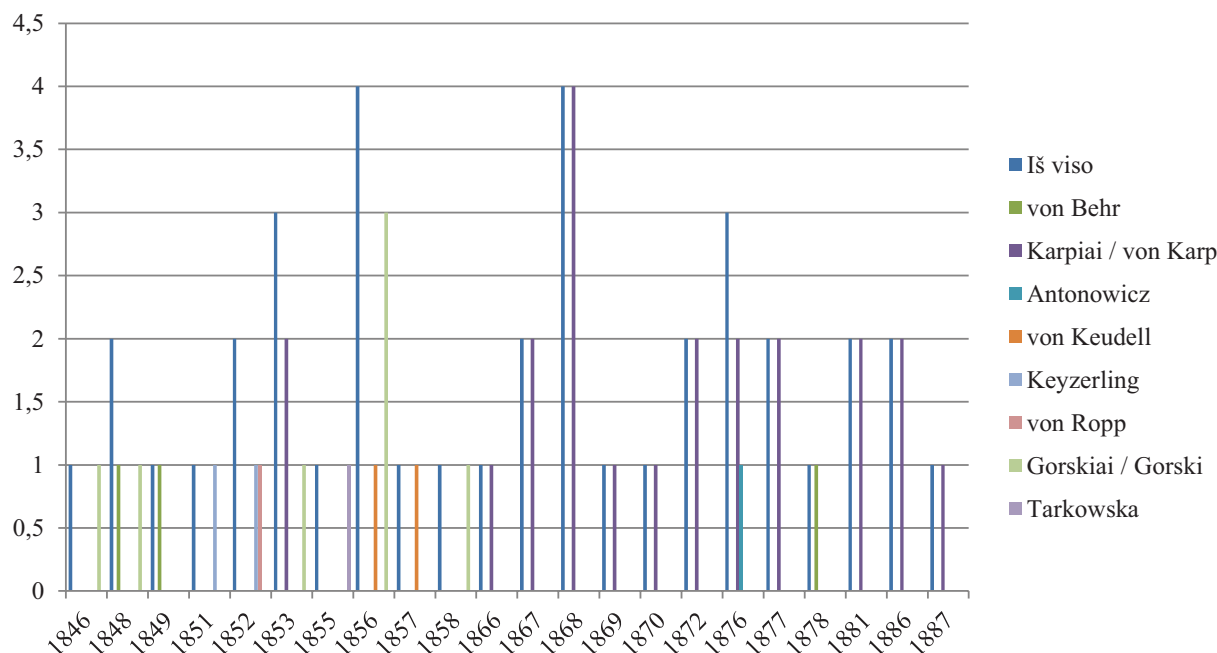
bažnyčių altoriams (23 vienetai), rečiau – peizažus, restauravo dvarininkų ir KPM kolekcijose esančius dailės kūrinius (tarp 1865–1885 m. apie 500 darbų), nuo 1845 m. teikė privačias piešimo pamokas. J. Dioringas laikomas Dresdeno–Diuseldorfo dailės mokyklos tradicijų tęsėju, vėlyvojo vokiškojo romantizmo dailės atstovu (Šmitė, 2010, p. 234–245, 251).

Yra žinoma, kad jis nuo 1846 m. tapė ne tik Lietuvoje dvarus turėjusių vokiečių tautybės dvarininkus (žr. toliau), bet ir senų Žemaitijos bajorų šeimų narius – daugiausia Gorskius (7 portretai)⁵ ir keletą kitų (1 lent.) (2 pav.). 1853 m. motinos Kaizerling užsakymu J. Dioringas nutapė Varšuvos profesorių Konstantiną (1823–1864 m.) iš Salantų, 1856 m. pagal paveikslus Zigmanto Gorskio užsakymu – tėvą Aleksandrą (1797–1855 m.) ir jo pusbrolių Antaną (miręs 1848 m.) Gorskius iš Šaukėnų, o 1855 m. – Tar-

³ Iškilus lietuvių kalbininkas Jonas Jablonskis (1860–1930 m.), Jelgavos gimnazijoje 1889–1897 m. dėstęs lotynų, graikų kalbas (žr. Stradiņš, 2009, p. 302), buvo ne tik J. Dioringo amžininkas Jelgavoje (1889–1897 m.), bet ir bendradarbis gimnazijoje (1889–1890 m.).

⁴ Palyginimui – 1883 m. pradžioje Muziejaus bibliotekoje registruota 10 371 knyga, o jau metų pabaigoje – 10 565. Taigi naujų leidinių gauta 194 vienetai, kurių 12 sudarė J. F. Štefenhageno spaustuvės dovanoti leidiniai latvių (8), vokiečių (2), rusų (2) kalbomis, o likusi dalis perduota Draugijos (Sitzungsberichte, 1884, S. 96–97). Apskritai Draugijos ir Muziejaus biblioteka regione garsėjo turiniais rinkiniais. Jos fondus Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse 1914 m. sudarė 40 000 vienetų spaudinių.

⁵ Tyrime aprašomų Gorskių genealogija patikslinta pagal R. Klimavičiaus pateiktus duomenis (Klimavičius, 1993, p. 266–268).

1 lentelė J. Dioringo tapyti Lietuvos dvarininkų portretai (pagal LVVA, f. 5759, apr. 2, b. 1104)

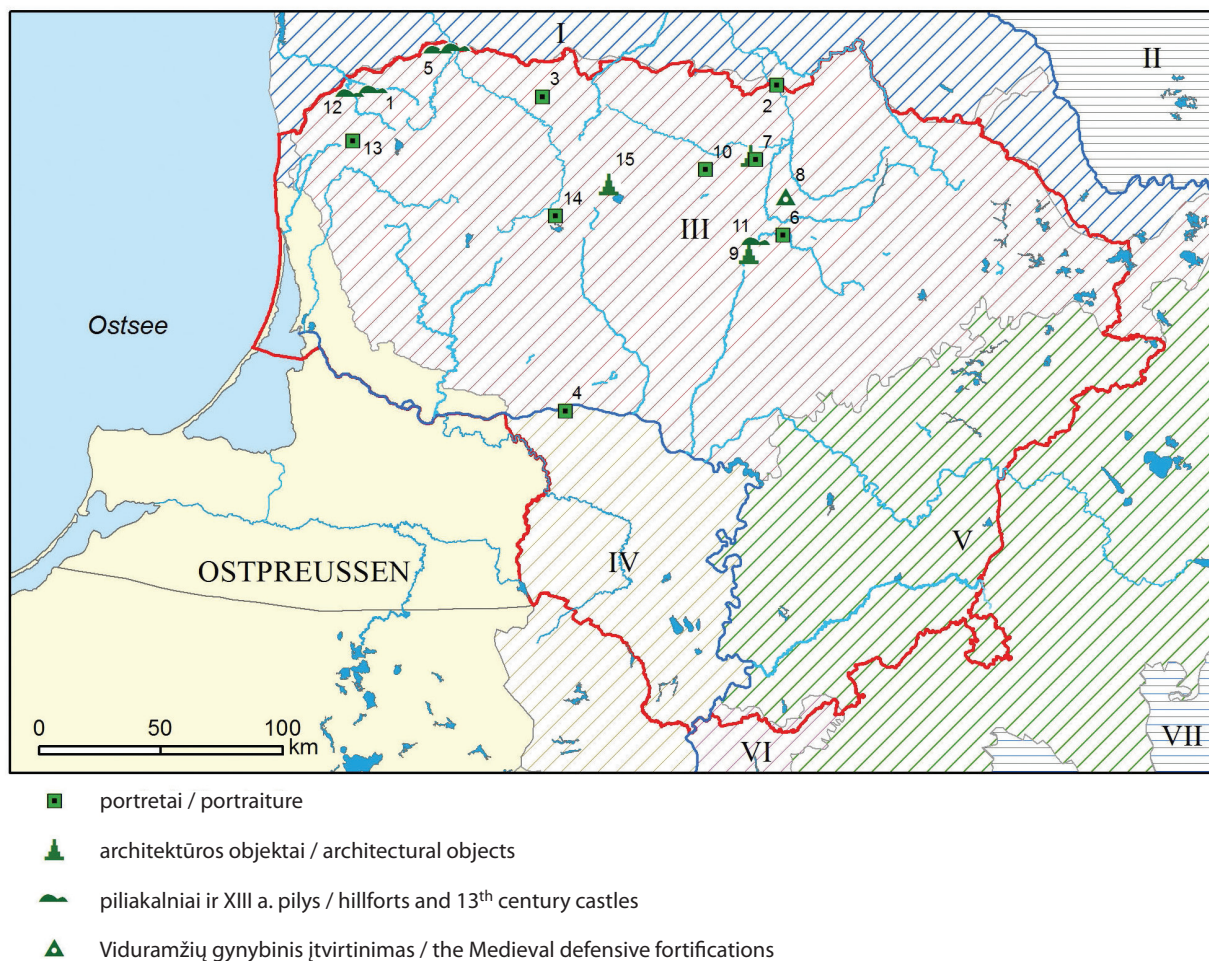
Table 1. Portraits of Lithuanian landlords painted by J. Döring.

kovską iš Dabikinės ir kt. Taip pat dailininko darbų sąrašą minima 1858 m. iš seno paveikslo pertapyta Aleksandro Gorskio žmona Liudvika Frejendaite (Freind, 1810–1856 m.) ir 1848 m. jų duktė (?) Teresė Gorskytė iš Lietuvos. Tikriausiai Gorskių šeimos narių portretų užsakymai, kai artimieji lankėsi Jelgavoje, inicijuoti už banko valdybos prezidento Teodoro Kaizerlingo 1840 m. ištekęsios Elenos Rozalijos Frejendaitės-Gorskienės (*Helene Rosalie Freind Keyserling von Gorski*, nutapyta jau tapus našle 1856 m. sūnui Konstantinui) ir už brolio Hermano Kaizerlingo ištekęsios Konstantino sesers Marijos Gorskytės (nutapyta 1846 m., mirė 1858 m. Venecijoje) (LVVA, f. 5759, apr. 2, b. 1104, l. 15, 16, 42, 51, 53–54, 56, 61, Nr. 242, 259, 638, 739, 765, 766, 789, 834).

Vėlesnis J. Dioringo veiklos laikotarpis susijęs su darbu Draugijoje ir Muziejuje. Kaip teigia tyrinėtojai, jo veiklos laikotarpis Muziejuje, ėjęs po įkūrėjo Johano Frydricho Rekės (1746–1846 m.), pasižymi pozityviais pokyčiais. Atlyginimas už darbą Muziejuje, iš pradžių siekęs 100 rublių per metus, nuo 1871 m. padidėjo iki 180 rublių. J. Dioringas nuo 1850 m. Jelgavos spaudoje pradėjo publikuoti straipsnius, jo iniciatyva 1864 m. atnaujinta kasmetinio Draugijos leidinio *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst und Jahresbericht* [Veröffent-

lichungen] des Kurländischen Provinzialmuseums (*Kuršo literatūros ir meno draugijos protokolai ir Kuršo provincijos muziejaus metraštis*) leidyba, nuo 1865 m. pradėti protokoluoti Draugijos ir Muziejaus posėdžiai. Netrukus J. Dioringui buvo patikėta Muziejaus ir Draugijos rinkinių, tarp jų ir bibliotekos, apskaita. Jis palaikė ryšius su kitomis literatūros organizacijomis (1865 m. lapkričio 4 (16) d. dalyvavo Jelgavos latvių draugijos posėdyje, kuriame susipažino su Duobelės pastoriumi dr. A. Bylenšteinu, dr. Antonu Bucholcu iš Rygos ir kt.) (Šmite, 2010, p. 245–251). Draugijos posėdžiams nuo 1857 m. rengė pranešimus įvairiomis kultūros paveldo temomis (daugiausia savo vykdytų tyrimų duomenimis, tarp jų ir archeologijos). 1864–1871 m. J. Dioringas perskaitė 34 pranešimus (kitų referentų vidurkis buvo 10–20) (Ose, 2001, p. 163) (2 lent.).

Senovės tyrėjas domėjosi piliakalniais, Livonijos Viduramžių mūrinėmis pilimis, bažnyčiomis, archeologiniais radiniais, nupiešė nemažai kelionių metu aplankyto objektų vaizdų ir planų (Bauskės, Duobelės, Dundagos, Eduolės pilių, Jelgavos senamiesčio, bažnyčių, Rygos bažnyčių ir kt.). Taip pat jis vykdė archeologinius tyrinėjimus vėlyvuoju bronzos amžiumi datuojamame Bylavų vad. „Velnio laive“, Šiaurės Kurše (Ose, 2001, p. 159–176; Šmite, 2010, p. 247).

2 pav. J. Dioringo piešti portretai ir objektai Lietuvoje: 1 – Apuolė, 2 – Baltapamūšis, 3 – Dabikinė, 4 – Gelgaudiškis, 5 – Griežė I ir II, 6 – Jasnagurka (Skaistakalnis), 7 – Joniškėlis, 8 – Moliūnai, 9 – Naujamiestis, 10 – Pakruojis, 11 – Papušiai, 12 – Puodkaliai, 13 – Salantai, 14 – Šaukėnai, 15 – Šiauliai. I – Kuršo gubernija, II – Vitebsko gubernija, III – Kauno gubernija, IV – Suvalkų gubernija, V – Vilniaus gubernija, VI – Gardino gubernija, VII – Minsko gubernija. Sudarė E. Vasiliauskas, L. Tamulynas

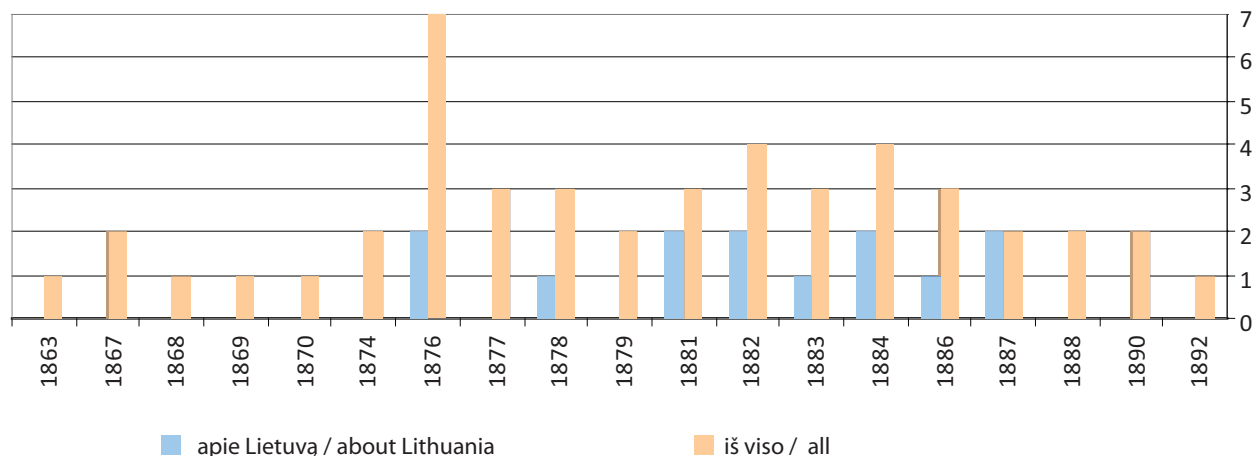
Fig. 2. Portraits and objects in Lithuania painted by J. Döring: 1 – Apuolė, 2 – Baltapamūšis, 3 – Dabikinė, 4 – Gelgaudiškis, 5 – Griežė I and II, 6 – Jasnagurka (Skaistakalnis), 7 – Joniškėlis, 8 – Moliūnai, 9 – Naujamiestis, 10 – Pakruojis, 11 – Papušiai, 12 – Puodkaliai, 13 – Salantai, 14 – Šaukėnai, 15 – Šiauliai. I – Courland Governorate, II – Vitebsk Governorate, III – Kaunas Governorate, IV – Suwalki Governorate, V – Vilnius Governorate, VI – Grodno Governorate, VII – Minsk Governorate. Created by E. Vasiliauskas, L. Tamulynas.

J. Dioringo 28 metus trukusi muziejinė veikla gana įvairialypė – tvarkė susirašinėjimo dokumentus, rūpinosi biblioteka, aptarnavo lankytojus, rūpinosi eksponatų apskaita ir tyrė jų rinkinius⁶, restauravo paveikslus. Jis pildė ir archeologinių radinių inventorinę knygą. Joje 1865–1893 m. tyrėjas suregistravo eks-

ponatus, pažymėtus Nr. 1–138 ir 1–1060 (DSHI C47, l. 1–12, 57–110). J. Dioringo laikais muziejus veikė senosiose, tam nepritaikytose, nešildomose patalpose, buvusiose Johano Frydricho Štefenhageno spaustuvės palėpėje (J. F. Steffenhagen und Sohn – ten pat, kur buvo leidžiamas anksčiau minėtas Draugijos kasmetinis leidinys) (tarpukariu Kannulėjėju i. (vėliau Raiņa i. 12) ir Zaļā i. (dabar J. Mātera) sankryžoje) (3 pav.).

J. Dioringas nuo 1856 m. aktyviai reiškėsi ir Jelgavos miesto teatrinėje veikloje. Ypač mėgo keliauti. XIX a. ketvirtuoju–penktuoju dešimtmečiais lankėsi Vokietijoje (taip pat ir 1869 m.), Lenkijoje, Prancūzi-

⁶ Pirmasis suklasifikavo eksponatus pagal pobūdį bei laikotarpius į penkias kategorijas – dailė, etnografija, senienos, monetos, gamta. Antropologinė medžiaga patekdavo į gamtos sektorių. Toks eksponatų grupavimas pastebimas ir J. Dioringo redaguotame tęstiniame draugijos leidinyje (žr. Sitzungsberichte, 1884, S. 91–96).

2 lentelė J. Dioringo pranešimai / publikacijos Draugijos kasmetiniame leidinyje (pagal Bibliographie, 1914)

Table 2. J. Döring's papers/publications in the Society's annual publication.

3 pav. Kuršo provincijos muziejaus senosios patalpos J. F. Steffenhageno spaustu-
vės palėpėje (iki 1898 m.), Jelgava, apie 1900 m. Oskaro Emilio Šmito nuotr. LNVN
Neg. Nr. 37178

Fig. 3. The old premises of the Courland Provincial Museum in the attic of the
J. F. Steffenhagen printing house (up until 1898), Jelgava, c. 1900. Photo by Oskar
Emil Schmidt. LNVN Neg. Nr. 37178.

joje, Italijoje (taip pat ir 1852 m.), vėliau – Graikijoje (1885 m.), Jeruzalėje (1889 m.). Tačiau Rusijos imperijos vidinėse gubernijose niekada nesilankė, išskyrus voikiškų Kuršo ir Lifliandijos ar Kauno gubernijų vietas bei kelias dienas, praleistas Sankt Peterburge, keliaujant į Stokholmą. Dažnai mėgo lankytis Rygoje – teatre, bibliotekoje, pas bičiulius (Ose, 2001, p. 162; Šmite,

2010, p. 235, 249). Kaip matyti iš dienoraščio užrašų, daugiausia keliaudavo traukiniu (neretai darydamas nemažą lankstą, pavyzdžiui, 1876 m., vykdamas iš Jelgavos, Panevėžį pasiekė per Mažeikius (žr. toliau)).

Ne kartą J. Dioringas lankėsi ir Lietuvoje (tuometinėje Kauno gubernijoje). Tiesa, pirmieji Lietuvoje matyti vaizdai 1845 m. keliaujant iš Dresdeno į Jelgavą

nebuvo malonūs, tačiau, pasak dailininko, išpūdis pasikeitė vos pervažiavus Kauno ir Kuršo gubernijų ribą: „17 varstų nuo Jonišio prasideda Kuršo gubernija, čia padėtis pastebimai gerėja, keliai atrodo geriau prižiūrimi ir namai tvarkingesni“ (Plikša, 1999, p. 64). Vėliau, 1847 ir 1852 m. (pakeliui į Vokietiją ir Italiją) keliautojas pravažiavo Joniškį, Meškuičius, Šiaulius (1852 m. dienoraštyje pateikė platesnį miesto aprašymą ir bažnyčios planą), Bubius, Tauragę, Tilžę (LVVA, f. 5759, apr. 2, b. Nr. 1107, l. 143, p. 281; LVVA, f. 5759, apr. 2, b. Nr. 1108, l. 1–3, p. 478–481), 1876 ir 1877 m. traukiniais per Mažeikius, Papilę, Šiaulius, Radviliškį pasiekė Panevėžio apskritį ir po ją keliavo (Pasvalys, Moliūnai, Naujamiestis, Skaistakalnis (Jasnagurka) ir kt., 1877 m. dienoraštyje pateikė senosios 1785 m. statytos Naujamiesčio Šv. Mato Evangelisto bažnyčios planą ir portalo piešinį) (LVVA, f. 5759, apr. 2, b. Nr. 1123/23, l. 40–54; LVVA, f. 5759, apr. 2, b. Nr. 1123/24, l. 44–57), taip pat atliko Karpių užsakymą – tapė šeimos narių portretus (žr. toliau), 1884 m. lankėsi Griežės, 1882 ir 1886 m. – Pasvalio apylinkėse, 1887 m. – Skuode, Apulėje, Puodkaliuose (šių ekspedicijų rezultatus pateikė Draugijos kasmetiniame leidinyje, žr. toliau), Joniškėlyje (dienoraštyje, 1887 m. liepos 20 d. datuojamame įrašė, pateikė dvaro rūmų ir bažnyčios bokšto piešinius, planą) (LVVA, f. 5759, apr. 2, b. Nr. 1123/30, l. 40–47, 58–64) (2 pav.) bei kitur.

J. Dioringas mirė vienišas, sulaukęs 80 metų – 1898 m. rugsėjo 26 d., kaip ir žmona Luizė (mirusi metais anksčiau), sūnus Manfredas, palaidotas Jelgavos vadinamosiose Šv. Jono bažnyčios kapinėse. Čia nuo XVIII a. buvo vadinamosios priemiesčio vargšų, o vėliau greta, kitoje gatvės pusėje, įkurtos literatų – žymių latvių ir vokiečių kultūros veikėjų kapinės (4 pav.). Deja, jos XX a. antrojoje pusėje suldytos su žeme⁷, tad iškilaus senovės tyrinėtojo J. Dioringo kapo vieta, kaip ir kitų iškilių asmenų, nežinoma.

⁷ Pirmosios sovietinės okupacijos metais (1940–1941 m.) Jelgavos miesto vykdomasis komitetas nusprendė kapines sunaikinti. Po karo, 1950 m. balandžio 15 d., vėl grįžta prie šio sprendimo, o jau 1951 m. gruodžio 21 d. vykdomasis komitetas patvirtino miesto 10 paminklų sąrašą, į kurį buvo įtraukta vadinamojo latvių teatro „tėvo“ Adolfo Allunano kapavietė ir antkapinis paminklas šiose kapinėse. Jos naikintos beveik 10 m. (žr. *Zemgales*, 1928, p. 50–51). *Jelgavos istorijos ir dailės muziejaus vyr. rinkinių saugotojo Aldžio Barševskio informacija. Autorius nuoširdžiai dėkoja už suteiktą informaciją.*

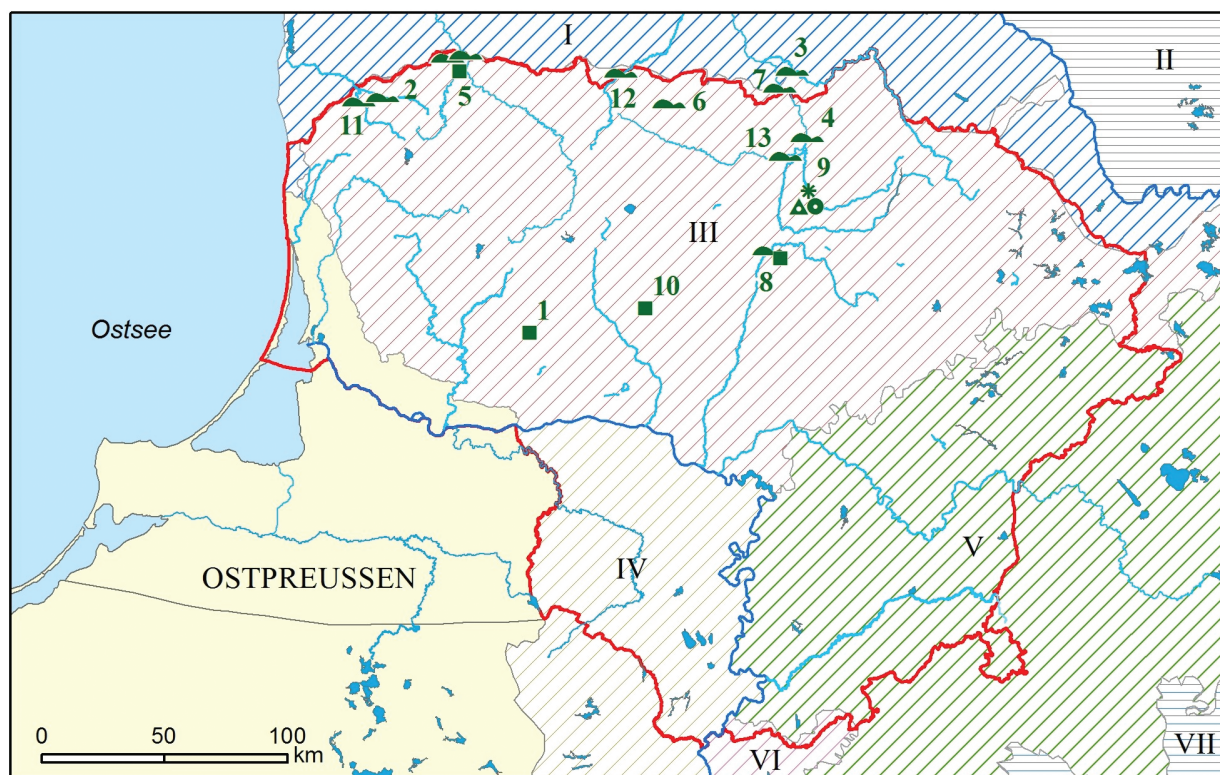

4 pav. Jelgavos Šv. Jono bažnyčia ir literatų kapinės XX a. pradžioje. JVMM in. Nr. 30954-340

Fig. 4. Jelgava's St John's Church and intelligentsia cemetery in the early 20th century. JVMM in. Nr. 30954-340.

TYRINĖJIMAI LIETUVOJE

Senovės tyrinėtojo J. Dioringo veikla Lietuvoje (daugiausia šiaurinėje dalyje ir keli objektai centrinėje Žemaitijoje) apima 12 metų (1876–1887 m.) laikotarpį ir konkrečiai susijusi su žiemgalių Raktės, Sidabrės bei kuršių Griežės, Apulės pilių, septynių piliakalnių (Apulės, Ažuolpamūšės, Griežės I ir II, Šimonių, Papušių, Puodkalių), dviejų laidojimo paminklų (Griežės, Papušių), šventvietės ir XV–XVII a. įtvirtinimų (Moliūnuose) lokalizavimu bei vykdytais nedidelės apimties archeologiniais tyrimais ar žvalgymais 1882 m. Ažuolpamūšės piliakalnyje bei 1884 m. Griežės kapinyne (kartu su K. Boy). Jis aprašė Adakave rastą importinę sparninę segę, išvardijo Griežės kapinyno radinius, parengė komentarus T. Daugirdo straipsniui apie tyrinėjimą

Sutartiniai ženklai:

- akmeninio kirvio radimvietė / stine axe find spot
- laidojimo paminklai / burial sites
- ▲ piliakalniai ir XIII a. pilys / hillforts and 13th century castles
- ▲ Viduramžių gynybiniai įtvirtinimai / the Medieval defensive fortifications
- * šventvietė / sacred site

5 pav. **J. Dioringo tyrinėjimų objektai Lietuvoje:** 1 – Adakavas, 2 – Apuolė, 3 – Auželiai (Ceraukstės, buv. Kauno–Kuršo gubernijos riba, Latvija), 4 – Ažuolpamūšė, 5 – Griežė, 6 – Kalnelis / Sidabrė, 7 – Kamardė (buv. Kauno gubernija, Latvija), 8 – Papušiai, 9 – Moliūnai, 10 – Paluknys, 11 – Puodkaliai, 12 – Raktė (Žagarė), 13 – Šimonys. I – Kuršo gubernija, II – Vitebsko gubernija, III – Kauno gubernija, IV – Suvalkų gubernija, V – Vilniaus gubernija, VI – Gardino gubernija, VII – Minsko gubernija. Sudarė E. Vasiliauskas, L. Tamulynas

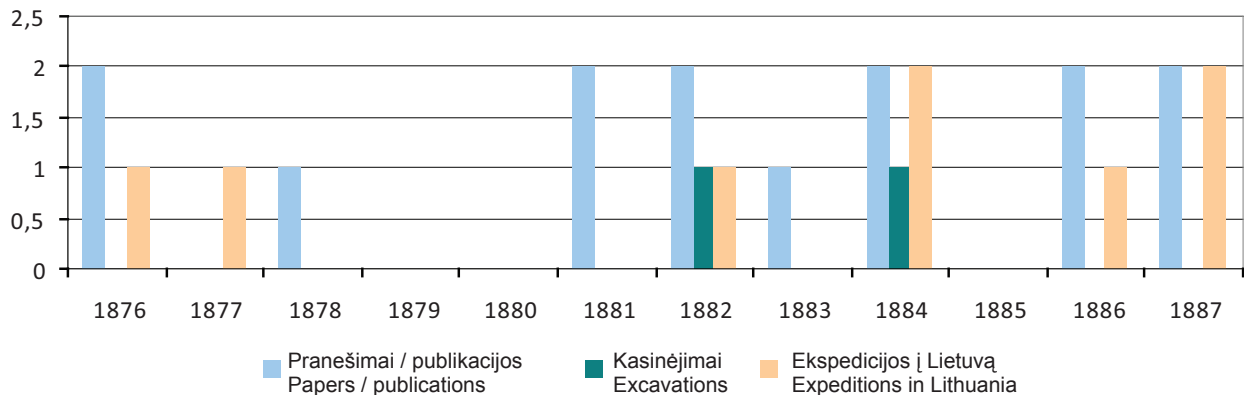
Fig. 5. Objects of J. Döring's investigations in Lithuania: 1 – Adakavas, 2 – Apuolė, 3 – Auželiai (Ceraukstės, formerly on the border of the Kaunas – Courland Governorates, now in Latvia), 4 – Ažuolpamūšė, 5 – Griežė, 6 – Kalnelis/Sidabrė, 7 – Kamardė (formerly in Kaunas Governorate, now in Latvia), 8 – Papušiai, 9 – Moliūnai, 10 – Paluknys, 11 – Puodkaliai, 12 – Raktė (Žagarė), 13 – Šimonys. I – Courland Governorate, II – Vitebsk Governorate, III – Kaunas Governorate, IV – Suwalki Governorate, V – Vilnius Governorate, VI – Grodno Governorate, VII – Minsk Governorate. Created by E. Vasiliauskas, L. Tamulynas.

mus ir radinius Paluknyje (5 pav.). Senovės tyrėjo indėlis šioje srityje nekelia abejonių – pateikta informacija apie to meto paminklų būklę yra svarbus šaltinis gretinant su mūsų dienų situacija. J. Dioringas parengė kai kurių aplankyto (Apuolė, Griežė, Moliūnai, Papušiai, Puodkaliai) ir neaplankyto (Kalnelis) objektų planus.

Remiantis dienoraščių užrašais, publikacijomis 1876–1877, 1882, 1884, 1886–1887 m. dalis objek-

tų senovės tyrėjo buvo aplankyti (3 lentelė), kita dalis (Kalnelis / Sidabrė) lokalizuota tik pagal gautą žodinę informaciją. Siekis lokalizuoti rašytiniuose šaltiniuose minimas pilis siejamas su toliau minimu tuometinės Kuršo gubernijos teritorijoje gyvenusių genčių ribų XII–XIII a. tyrimu (1881 m.).

Pranešimų apie Lietuvą ir joje esančius objektus ir jų pagrindu parengtų publikacijų iš viso priskaičiuoja-

3 lentelė J. Doringo veikla Lietuvoje

Table 3. J. Döring's activities in Lithuania

ma 14⁸ (1878, 1883 m. – po 1, 1876, 1881–1882, 1884, 1886–1887 m. – po dvi per metus). Produktiviausiu laikotarpiu laikytini 1876–1878 ir 1881–1887 m., o tai neiškrinta iš bendro J. Doringo veiklos konteksto (2 lentelė). Duomenų apie 1879–1880 ir 1885 m. veiklą Lietuvoje neaptikta (3 lentelė). Panašios ir bendros J. Doringo veiklos tendencijos (2 lentelė). Peržvelgus 1879–1880 m. ir 1885 m. tyrėjo publikacijų sąrašą aptiktos vos trys pozicijos – tai 1879 m. „Rytų Baltijos regiono radiniai Worsaae darbe „Die Vorgeschichte des Nordens“, „Talsų vienuolyno kalnas – piliakalnis“ ir Draugijos kasmetiniame 1880 m. leidinyje toliau minimas didelės apimties darbas „Apie Kuršo latvių kilmę“ (pranešimas perskaitytas 1881 m., tad šiame tyrime priskirtas šiems metams, o ne 1880 m.), o 1885 m. visai nėra (žr. Bibliographie, 1914).

Nagrinėjant publikacijas matyti, kad J. Doringo aplankytų ir aprašytų objektų geografija apima tas Šiaurės Lietuvos vietas, kuriose dvarus turėjo vokiečių tautybės dvarininkai (von Berai, Bistramai, Ropai ir Kaizerlingai) ar liuteronų parapijose dirbo pastoriai (J. Lyventalis). Kai kurie dvarininkai tuomet buvo ir Draugijos nariai (žr. toliau komentaruose), kurie senovės tyrėjams suteikdavo informaciją apie jų apylinkėse esančius objektus, talkindavo žvalgoms ekspedicijoms (tikėtina, ir jas remdavo). Latvių archeologė Ieva Uosė rašė, kad nemažai objektų

J. Doringo lokalizuota vykdant dvarininkų ar kunigų užsakymus – vykstant tapyti jų portretų ar įtaisyti paties nutaptų paveikslų į bažnyčių altorius. Tuomet iš užsakovų išgirdavo apie apylinkėse esančius senovės paminklus, padėdavo juos surasti ir išmatuoti (Ose, 2001, p. 162).

Yra žinoma, kad J. Doringas nuo 1853 m. Bauskėje, Rygoje, Skaistakalnyje, Joniškėlyje ir kitur tapė garsios LDK ir Rusijos imperijos laikų valstybės veikėjų, mecenatų, filantropų Karpių giminės narius (22 portretai) (1 lentelė) (2 pav.). 1853 m. perpiešė Dörner taptą Pliaterytės-Karpienės portretą, 1872 m. pagal nuotrauką nutapė (perpiešė 1881 m.) jau mirusį Pranciškų von Karpį (1814–1872 m.) – Klovainių, Moliūnų, Smilgių, Naujamiesčio, Panevėžio ir kitų dvarų savininką; 1866–1867 m. pirmąją jo žmoną Antaniną (trys portretai), o 1872 m. antrąją žmoną Scholastiką; 1876 m. jų brolių Valerijų Antanavičių – Skaistakalnio ir kitų Panevėžio apylinkių dvarų valdytoją; 1868, 1870, 1876–1877 m. – vaikus Pauliną, Viktoriją, Juozapą, Mauricijų, Benediktą von Karpį; 1886 m. Benedikto pusseserę ir žmoną Mariją bei 1881 m. iš fotografijos mirusį jos tėvą Felicijoną von Karpį (1822–1880 m.) iš Joniškėlio, o iš originalų 1886–1887 m. pertapė Benedikto von Karpio (nuo 1765 m. Upytės pavieto vėliavininkas) iš Joniškėlio, 1870 m. restauravo Mauricijaus Pranciškaus von Karpio (1749–1817 m.) iš Rėkyvos portretus. Scholastikos užsakymu Bauskės katalikų bažnyčios altoriui dailininkas nupiešė paveikslą – Kristų ant kryžiaus su Šv. Marija ir šv. Jonu. Taip pat jis nutapė Kaizerlingų iš Malgužės (dukterį Elisabeth von Löwenstern 1851–1852 m. – du portretai), von Ropų iš Pakruojo (1852 m.), Berų (Alfredą

⁸ Į bendrą skaičių neįtraukti T. Daugirdo 1883 ir 1885 m. straipsniams rengti komentarai bei samprotavimai dėl Raktės pilies lokalizacijos (nesusiję su Žagare) problemos (1868 ir 1876 m.) bei 1876 ir 1882 m. pranešimuose aprašyti Kamardės ir Auželių piliakalniai.

von Berą 1849, 1878 m. ir jo tėvą Henriką iš Baltapamūšio 1848 m.), von Keudell (Elisabeth ir jos vyrą) iš Gelgaudiškio (1856–1857 m.) ir kitų šeimų narius (LVVA, f. 5759, apr. 2, b. 1104, l. 21, 24, 33, 36, 39, 42, 43, 53, 57, 76, 77–78, 80, 92–93, 96, 97, 117, 121, 127, 146, 148, 171–172, 175, Nr. 333, 388, 523, 574, 604, 647, 654, 761, 799, 929, 936, 942, 944–946, 959, 971, 973, 1000, 1001, 1009–1010, 1022, 1032, 1033, 1071, 1072, 1078)⁹. Iš pateiktos apžvalgos matyti, kad vykdant Karpių šeimos narių užsakymus – nupiešti giminės narius – plačiau buvo žvalgyti tuometinės Panevėžio apskrities archeologijos paminklai. Tačiau tai įvyko ne iškart, o po 23 m. nuo bendravimo pradžios – nuo 1876 m. Lyginant su kitomis šeimomis, Karpiai buvo dosnūs – už darbą paklodavę nuo 125 iki 175–200 rublių.

Tikrinant Draugijos ir Muziejaus narių sąrašą pastebėta, kad nė vienas iš šių išvardytų nutapytų dvarininkų (Bera, Karpi, Ropai) jai nepriklausė. Taip pat nenustatytas ryšys tarp J. Dioringo pomėgio tyrinėti senovės paminklų ir Gorskių šeimos (jos nariai Lietuvoje buvo kiti 1846–1858 m. piešti dažniau po Karpių, žr. pirmiau). Tai veikiausiai paaiškinama tuo, kad senovės tyrėjo domėjimosi archeologijos paminklais pradžia siekia 1857–1865 m. – kai įstojo į Draugiją ir Muziejų, o pagal dailininko darbų sąrašą matyti, kad glaudesni ryšiai su šia šeima tikriausiai jau buvo nutrūkę.

Kai kurių ekspedicijų būta kompleksinių, kuriose dalyvavo ir kiti Draugijos nariai (tyrėjai A. Bylenšteinas, K. Boy, vertėjas O. Kurnatovskis – 1884 m. Griežėje) ar kolegos iš Sankt Peterburgo (E. Volteris – 1887 m. Apuolėje).

Glaustai pateiksime senovės tyrėjo pamečiui aplankytus ir aprašytus¹⁰ objektus.

J. Dioringas (1868, 1876, 1878, 1881, 1882 m.) Eiliuotojoje Livonijos kronikoje 1272, 1289 m. minimą žiemgalių *Raktės* (*Ratten*, *Racken*, *Racketen*) pilį lokalizavo keliose vietose – Sparnės piliakalnyje prie Ylės (*Ihlen*), Ceraukstės Auželų piliakalnyje (žr.

toliau) prie Vecsaulės (*Alt-Rahden*), Bauskės pilies vietoje ir Bukaičių–Žagarės apylinkėse. Kiek vėliau, 1878, 1881, 1882 m. tikino, kad tai galėjusios būti dvi skirtingos pilys: *Ratten* – Bauskės apylinkėse arba jos pilies vietoje, o *Racken*, *Racketen* – prie Bukaičių (*Fockenhof*) arba Žagarės apylinkėse, tiksliau vietovės nedetalizuodamas (Döring, 1877, S. 39–40; 1879, S. 43, 50, Taf. III; 1881, S. 87–88, Taf. II; 1883 a, S. 39; 1884 a, S. 49–53 (317–327)).

1881 m. pranešime senovės tyrėjas 1426 m. Livonijos ir LDK sienų sutartyje minimą Raktuvės kalną (*Rattowsche Berg*), kuris vėliau kitų tyrėjų susietas su aptariama Raktės piliimi, lokalizavo 6–7 varstai į PV nuo Žagarės, kaip konkrečiau pažymi – kalvotoje teritorijoje tarp Puikių ir Dilbinų kaimų (Döring, 1882, S. 68). Vėliau A. Bylenšteino (Bielenstein, 1884, S. 1) ir kitų tyrėjų nustatyta, kad tai buvo ta pati pilis dabartinio Žagarės miesto teritorijoje.

1876, 1882 m. J. Dioringas aprašė *Ažuolpamūšės* (*Eichen-Pomusch*) piliakalnį prie Tatulos (*Tatola*) upės (Pasvalio r.) (Döring, 1877 b, S. 29; 1883 a, S. 39–41).

Piliakalnis aplankytas 1882 m. rugpjūčio 5 d. kartu su baronais Eduardu von Ropu (Eduard von Ropp) iš Raudonpamūšio¹¹ ir Alfredu von Beru (Behr) iš Baltapamūšio¹². Pasak senovės tyrėjo, piliakalnis įrengtas dešiniojo Mūšos intako Tatulos ir Ūgės upelio santakoje, apaugęs mišku. Piliakalnio trikampio formos aikštelės R pusėje supiltas 142 pėdų ilgio, 12 pėdų aukščio (6–7 pėdomis aukštesnis nei antrasis) puslankio formos vidinis pylimas, už jo iškastas griovys, už kurio supiltas 250 pėdų ilgio puslankio formos išorinis pylimas ir iškastas griovys. Pasak tyrėjo, piliakalnis kadaise buvo gerokai didesnis nei aprašytas ekspedicijos metu. Jo aikštelės geriau išlikusi kraštinė (ŠV) nuo pylimo vidinės pusės siekė 203 pėdas, o plačiausia vieta – 60 pėdų, likusios dalys gerokai nuplautos upių V pusėje, kur siauriausia kyšulio vieta (ŠV) siekė vos 9 pėdas. Pasak ekspedicijoje dalyvavusių minėtų baronų, prieš keletą metų piliakalnis siauriausioje vietoje buvęs 3–4 kartus platesnis.

⁹ Pirminę informaciją apie nupieštus portretus suteikė E. Šmitė. Autorius nuoširdžiai dėkoja už suteiktas konsultacijas. Duomenys patikslinti archyve.

¹⁰ Lentelėje bei aplankytų objektų aprašuose pateikiami pranešimų (išskyrus 1881 m. vasario 4 d. (Döring, 1881)) ir jų pagrindu parengtų publikacijų metai pagal tyrėjo laikais būdingas bibliografijos tendencijas – cituojami ne išleidimo metai, o konkrečių metų leidinys (*Sitzungsberichte...*).

¹¹ Baronas Eduardas von Ropas (Eduard Theodor Reinhold Alexander von Ropp) (1831–1892 m.) iš Raudonpamūšio (Pasvalio r.) (žr. Genealogisches, Bd. II, S. 929) Draugijai nepriklausė.

¹² Baronas Alfredas von Beras (Alfred Georg Julius von Behr) (1848–1896 m.) iš Baltapamūšio (Pasvalio r.) (žr. Genealogisches, Bd. II, S. 798) Draugijai nepriklausė.

6 pav. Radiniai iš Ažuolpamūšės. Viduryje – 1882 m. surinktos keramikos šukės, likusių radinių kilmė iki šiol tiksliau nenustatyta. LNVN Neg. Nr. 6332. Raulio Šnuorės nuotr. (1927 m.)

Fig. 6. Finds from Ažuolpamūšė. The origin of the potsherd and the remaining finds collected mid-1882 has so far not been more precisely determined. LNVN Neg. Nr. 6332. Photo by Raulis Šnore (1927)

Piliakalnis priskirtas lietuviams, padavimų apie jį neužrašyta.

Šio apsilankymo metu tikriausiai erodavusiame aikštelės kultūriniame sluoksnyje fiksuotos anglys bei surinktos (LNVN kartotekoje ir publikacijoje nurodoma 1882 m. rugpjūčio 5 d. data) kelios lipdytos grublėtu paviršiumi keramikos šukės (6 vnt.) (6 pav.).¹³ KPM inventorinėje knygoje šie radiniai J. Dioringo užregistruoti Nr. 124^{a-b} (DSHI C47/48, l. 10). Šių dirbinių likimas – nežinomas (Vasiliauskas, 2010, p. 9).

1876 m. liepos 23 d. J. Dioringas aplankė ir aprašė *Papušių* piliakalnį (*Pelajte-Kalnas*), esantį kairiajame Nevėžio (*Niavaža*) krante, 4,5 varsto į Š nuo Naujamiesčio (Panevėžio r.), tarp Papušių (*Papuszy*) kaimo

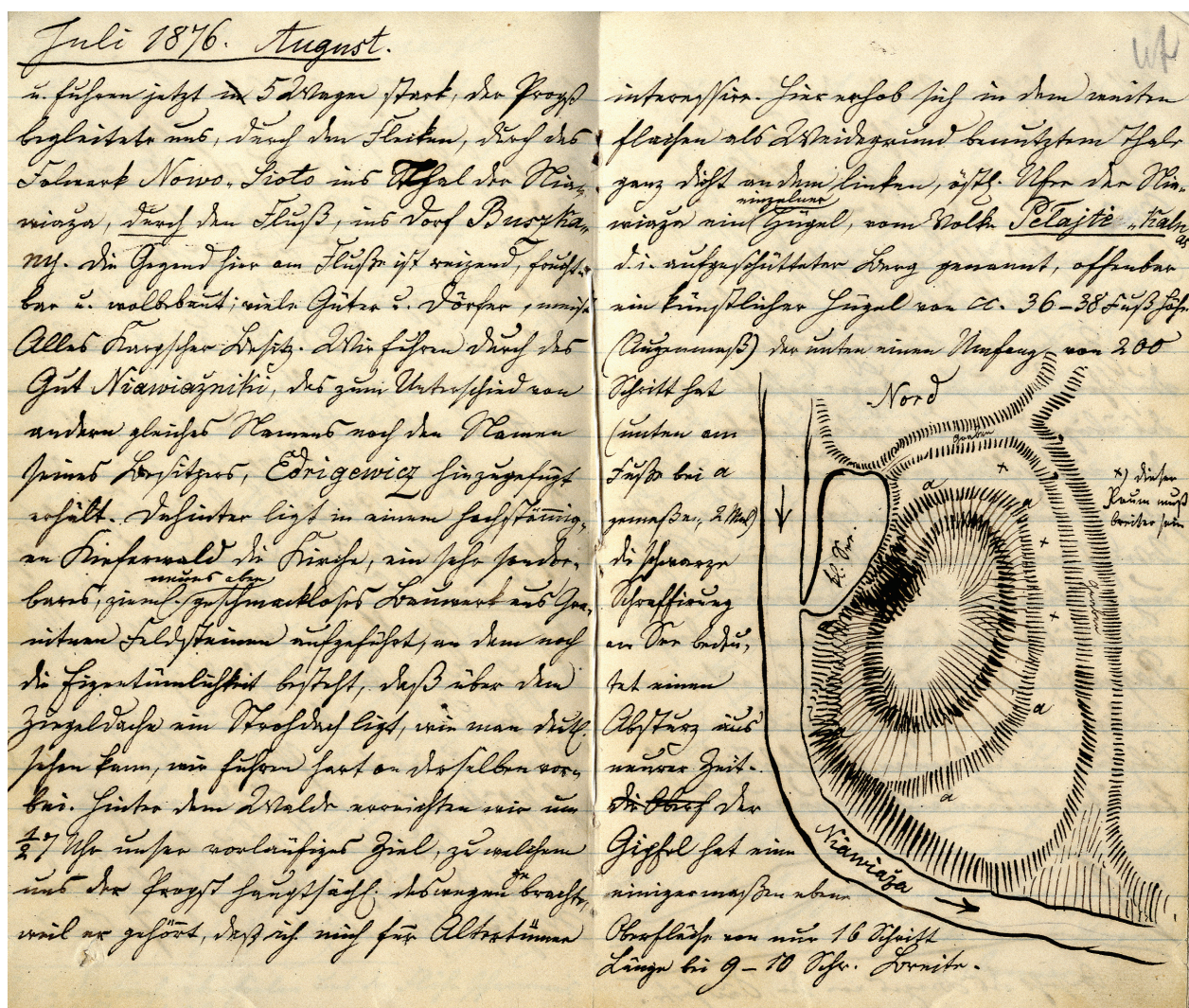
ir Eidrigevičių-Nevėžnikų (*Edrigewicz-Niawiazniki*) dvaro. Pasak tyrėjo, piliakalnis įrengtas Nevėžio slėnyje, atskiroje 36–38 pėdų aukščio smėlio kalvoje. Iš V jį juosia Nevėžis, iš P – upės kilpa, staigiai sukanti į R. Piliakalnio aikštelė 16 x 9–10 žingsnių dydžio, ovalo formos Š–P kryptimi. Iš šono piliakalnis su pylimu J. Dioringui atrodė lyg būtų sudarytas iš dviejų dalių. Jo paviršius ekspedicijos metu buvęs apaugęs skurdžia žole. Užfiksuota padavimų, pasak kurių šioje vietoje stovyklą kadaise buvo įsirengę ir švedų kapitonas, ir ordino riteris, vietovėje vykęs didžiulis mūšis.

Tyrėjas dienoraštyje nubraižė piliakalnio schemą (7 pav.).

Pasak J. Dioringo, Nevėžio R krante, aukštumėlėje esančiame rugių lauke, nuo seno randama žmonių kaulų ir senovinių monetų.

1876 m. rugpjūčio 3–4 d. aplankytos ir aprašytos *Moliūnų* (*Gut Maluny*) apylinkės, 10 varstų (10,67 km) į rytus nuo Pumpėnų, prie Pyvesos upės. Tyrėjas mini Moliūnų dvare (priklausė Karpiams) buvus sios šaltnius ir apie 1830 m. veikus gydomųjų vandenų kurtortą. Varsto atstumu į PV nuo minėto Moliūnų dvaro,

¹³ Taip pat KPM buvo saugomi 121 metalinių dirbinių fragmentas (geležinio skiltuvo užrietais į vidų galais, žalvarinių vytinių antkaklių, pasaginių segių galvutės ir adatų, įvijinių apyrankių ir žiedų, žvangučių, rombo formos pakabučių, grandinėlių, susuktų vielučių, geriamojo rago apkalų (?), keturkampio ir trapezijos formos apkalų; dalis šių dirbinių – apsilydę). Jų tiksli radavietė, patekimo laikas ir aplinkybės nėra žinomos.

7 pav. J. Dioringo 1876 m. rugpjūčio mėn. dienoraščio fragmentas su Papušių piliakalnio schema. LVVA, f. 5759, apr. 2, b. 1123/23, l. 47

Fig. 7. Part of J. Döring's August 1876 journal with a diagram of Papušiai hillfort. LVVA f. 5759, apr. 2., l. 1123./23, lp. 47.

Pyvesos slėnio kairiajame krante, 0,3 varsto nuo upės, tankiame miške, pelkėtų žemumų apsuptame kyšulyje, J. Doringas nurodo buvus įtvirtinimus (*Pyle-Kalnis/Bauerburg*). Pasak tyrėjo, visai neseniai ši žemuma buvo užpelkėjusi (iš P, V ir Š), o priešistoriniais laikais čia galėjęs būti ežeras. Aprašomi vidiniai įtvirtinimai – netaisyklingo keturkampio (penkiakampio) formos, nelygiais kraštais, PV – 8, ŠV – 30, Š – 30, R – 34, P – 40 žingsnių (1 žingsnis – 2,2 pėdos) ilgio ir nedidele, vos 51–52 žingsnių skersmens PR–ŠV kryptimi aikštele (ji kartu su praplatintu iškyšuliu R kryptimi yra 120 žingsnių ilgio). Aplink ją supiltas 6–7 pėdų aukščio pirmasis (vidinis) pylimas ir iškastas platus griovys bei papildomai įrengtas antrasis (išorinis) nevienodo

pločio pylimas su grioviu (tuo metu jau gerokai nuslinkusiais kraštais). Pasak tyrėjo, antrasis pylimas buvo tarsi susiliejęs su pirmuoju įtvirtinimu PR kampe. Taigi iš PV įtvirtinimai atrodė lyg dviejų pakopų apskritas įrenginys, V pusėje siekęs apie 20 pėdų aukščio. Spėta, kad įėjimo vieta buvo P pusėje. Įtvirtinimai buvo išrausioti opšrų urvų, tai tapo pretekstu atsirasti padavimams apie kalvoje esantį rūšį su skliautais. Įtvirtinimų papėdėje fiksuota plytų, kalkių krūvelė, o pati aplankyta teritorija apibūdinta kaip apaugusi medžiais, krūmais, žole. Vėliau J. Dioringas, apklausęs vietos girininką, sužinojo, kad kurorto klestėjimo laikais šioje vietoje buvo įrengta poilsio vieta su pasivaikščiavimo takais, arbatine, staliukais, suoliukais ir pavėsinėmis.

Pasak tyrėjo, su šiuo laikotarpiu sietini ažuolai, kurių kamienų skersmuo apsilankymo metu siekė dvi pėdas.

J. Dioringas apie šį objektą užrašė ir keletą padaviimų. Vienas jų byloja, kad šioje vietoje buvusi pagoniška šventykla¹⁴, pasak kito – riteris šioje vietoje turėjo pasistatęs pilį. J. Dioringas neabejojo, kad čia senovės lietuviai švęsdavo svarbias šventes. Tyrėjas dienoraštyje nubraižė objekto schemą (Döring, 1877 a, p. 34–37; LVVA, f. 5759, apr. 2, b. Nr. 1123/24, l. 55).

Iš Moliūnų apylinkių per Benediktą von Karpį į KPM 1876 m. pateko akmeninis kirvelis (tikriausiai gautas ekspedicijos metu) (Vasiliauskas, 2010, p. 9, pav. 5:382). KPM inventorinėje knygoje J. Dioringo jis užregistruotas Nr. 79/XIII (DSHI C47/48, l. 7).

1876 ir 1882 m. J. Dioringas aprašė Ceraukstės *Auželų* (*Brunowischki, Bruniwischki*) piliakalnį kairiajame Nemunėlio krante, per kurį tuomet ėjo Kuršo ir Kauno gubernijų riba (pietinė piliakalnio dalis priklausė Lietuvos pusėje buvusiam *Bruniwischki* dvarui). Informaciją apie jį 1876 m. suteikė kunigas Seiler. Čia, kaip minėta, pradžioje tyrėjas lokalizavo žiemgalių Raktės pilį (Döring, 1877, S. 37–39; 1877 b, S. 29; 1883 a, S. 37). Taip pat senovės tyrėjas kartu su A. von Beru 1882 m. rugpjūčio 4 d. aplankė ir aprašė kairiajame Mūšos krante esantį *Kamardės* piliakalnį (Döring, 1883 a, S. 37–38), priklausiusį tuometinės Kauno gubernijos Panevėžio apskrčiai (1921 m. apylinkės priskirtos Latvijos Respublikai).

1881 m., remdamasis Eiliuotąja Livonijos kronika, 1426 m. Livonijos ir LDK sienų nustatymo sutartimi bei XIX a. antrosios pusės žemėlapiams, J. Dioringas pirmasis lokalizavo *Sidabrės* (*Sidobren, Sydober, Sydobre*) pilies vietą tuometiniame Kalnelio kaime (lenkiškai, rusiškai vadintas *Gurka, Гурка*, lietuviškai – *Kalnįale, Калньале*, latviškai – *Pilskalns*), spėjamo I piliakalnio ir dvarvietės vietoje, Sidabros ir Vilkiaušo upelių santakoje, į ŠV nuo Jonišio (*Janischki*) (Jonišio r.)

¹⁴ Kad čia galėjo būti šventvietė teigia ir kiti tyrėjai. Tariamą piliakalnį vietos gyventojai vadina „Perkūnine“, o aikštelės viduryje buvęs įdubimas kaimiečių laikytas šulinio vieta. Kita vertus, archeologai mano, kad čia galėjo būti ne piliakalnis, bet XV–XVI a. įtvirtinimai (Kriklinių, Moliūnų piliakalnis, vad. Karališkąja pilimi, A543P, u. k. 5438) (žr.: Lietuvos, 1975, p. 87; Šidiškis, 2009, p. 38–39). XIX a. pirmojoje pusėje, kai veikė dvaro gydykla, įrengtas parkas susijęs jau su antriniu objekto panaudojimu. Norint nustatyti šių įtvirtinimų chronologiją ir pobūdį, būtina atlikti archeologinius tyrimus.

(8 pav.). Latviška vietovardžio forma buvo papildomas argumentas šioje vietoje lokalizuoti istorinę žiemgalių Sidabrės pilį. Pasak tyrėjo, pilies pavadinimo kilmė siejama su greta pratekančiu Sidabros upeliu. Dėl to ir dėl Eiliuotojoje Livonijos kronikoje aprašomų įvykių, pasak J. Dioringo, tikėtinau, kad žiemgalių Sidabrės pilis stovėjo Kalnelyje, o ne Aucės apylinkėse (Duobenės piliakalnis) kaip buvo manyta anksčiau.

Pačios vietovės senovės tyrėjas neaplankė, rėmėsi 1882 m. gauta (praėjus pusmečiui po Draugijoje perskaityto pranešimo) iš Kalnelio apylinkių kilusio ir Jėlgavoje gyvenusio lietuvio Liudviko Varševskio žodine informacija. Pateikėjas apibūdino to meto Kalnelio apylinkes. Pasak jo, šiaurinėje kaimo dalyje yra nedidelė kalvelė (aukščiausias vietovės taškas), ant kurios stovi bažnyčia ir įrengtos kapinės. Kaime buvo septynios sodybos ir dvarelis, o Sidabros ir Vilkiaušo santakoje, kaimo P dalyje, buvo kalva, kuri jau tuo metu buvo gerokai nukasta imant žvyrą Jonišio–Žagarės plentui tiesti.

Latviška Kalnelio kaimo forma *Pilskalns* J. Dioringui leido manyti, kad latviai šioje vietovėje galėjo apsigyventi gerokai anksčiau nei lietuviai, o pačios Jonišio apylinkės kažkada priklausė Kuršui (*Kurland*)¹⁵, taip pat darė prielaidą (pagal 1254 m. Žiemgalos dalybų dokumentą), kad žiemgalių gyvenama teritorija galėjo plytėti gerokai į P nuo miesto.

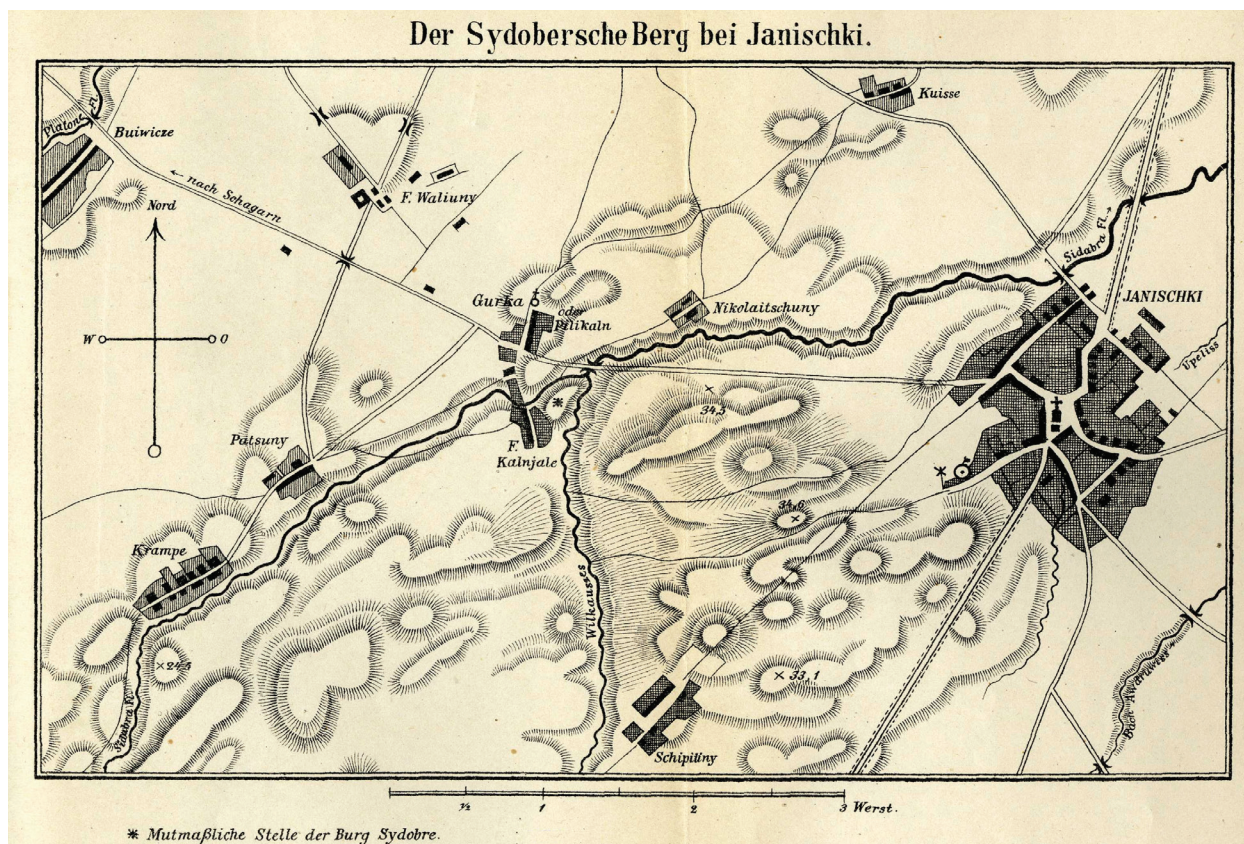
Lietuviška, bet ne latviška pilies pavadinimo (*Sidabros*) forma autoriui leido manyti, kad žiemgaliai buvę artimesni lietuviams nei latviams, tačiau, kaip pažymi tyrėjas, aprašomuoju metu (XIX a. pabaigoje) latvių ir lietuvių būdas bei papročiai labai skyrėsi (Döring, 1881, S. 87–88, Taf. II; 1882, S. 65–70, Taf. I).

1883–1887 m. J. Dioringas nemažai dėmesio skyrė 853 m. Rimberto kronikoje (*Apulia*), taip pat 1253 m. Vokiečių ordino dokumentuose paminėtos kuršių Apuolės (*Appulle*) pilies lokalizacijos problemai.

Iš pradžių (1883–1884 m.) bandyta Apuolės pilį lokalizuoti *Griežės* (*Grösen*) apylinkėse esančiuose objektuose, teritorijoje tarp Ventos ir Varduvos santakos (Mažeikių r.)¹⁶.

¹⁵ Šiuo atveju Kuršas, pasak senovės tyrėjo ir kitų to meto Pabaltijo vokiečių kilmės ir latvių tyrėjų, turėtų būti suvokiamas kaip Žiemgalos ir Livonijos palikimo paveldėtojas (*E. V.*).

¹⁶ Lietuvos archeologinėje literatūroje neteisingai nurodoma 1884 m. J. Dioringo bibliografinė pozicija į Apuolės piliakalnį (žr. Lietuvos, 1975, p. 31; Lietuvos, 2005, p. 364). Šiuo atveju turėjo būti Griežės piliakalniai.

8 pav. Sidabrės pilies lokalizacijos vietos situacijos planas. Sudarė J. Dioringas (pagal Döring, 1882, Taf. I). LNB

Fig. 8. Situation plan of the place identified as the site of Sidabrė Castle. Created by J. Döring (according to Döring, 1882, Taf. I). LNB.

Tyrėjas 1883 m. šiai versijai argumentuoti pasitelkė žemėlapius, prieš tai lokalizavęs spėjamas Ceklio žemės ribas ir panaudojęs akademiko Ernesto Kuniko¹⁷ apskaičiavimus (per penkias dienas buvo galima nužygiuoti 100 varstų). Tad, remiantis tuo, kad Rimberto kronikoje minimų švedų išsilaipinimo vieta buvo Seeburge (prie Liepojos), spėjama Apuolės pilis galėjo būti tik Griežės piliakalnyje, kuris nuo Liepojos nutolęs per 72–80 varstų (Döring, 1884, S. 63–71). Nors toliau minimame 1881 m. sudarytame žemėlapyje tyrėjas šioje vietoje jau pažymi Eiliuotojoje Livonijos kronikoje minimą pilį Griežę (*Grese, Gresen, Grösen*), tekste jos lokalizacija nedetalizuojama.

1884 m. gegužės 26–29 d. ir rugpjūčio 28–30 d. ekspedicijų (dalyvavo latviškosios Griežės dvaro savininkas Jelgavos apskrities teisėjas baronas Francas von

Bistramas (Franz von Bistram)¹⁸, Jelgavos gimnazijos mokytojas K. Boy (Carl Boy), kunigai A. Bylenšteinas ir Oskaras Kurnatovskis (pastarasis kaip vertėjas iš lenkų ir lietuvių kalbų) metu buvo aplankytos ir detaliau žvalgytos, aprašytos Griežės apylinkės. Ekspedicijai talkino Lietuvos Griežės (*Polnisch-Grösen*) dvaro savininkas grafas Karlas Kaizerlingas¹⁹ (nuo 1875 m.).

¹⁸ Baronas Francas von Bistramas (Franz Alexander Gotthard von Bistram) (1854–1908 m.) iš „latviškosios“ Griežės (žr. Genealogisches, Bd. I, S. 531) 1882–1894 m. buvo Draugijos ir 1884–1894 m. – Muziejaus narys (Sitzungsberichte, 1884, S. 90; LVVA, f. 5759, apr. 1, b. Nr. 6, l. 53, 116). Dažniausiai nariai jais būdavo iki mirties, tačiau šiuo atveju nustatyta paskutinė narystės 1894 m. data pagal sumokėtą nario mokesį (sumokėta už 1883–1894 m., žr. LVVA, f. 5759, apr. 2, b. Nr. 1286, l. 79, 89), taip pat nuo 1895 m. narystė nebefiksuojama ir kasmetiniame Draugijos leidinyje.

¹⁹ Grafas Karlas Kaizerlingas (Karl Keyserling) (1809–1893 m.) iš „lietuviškosios“ Griežės (žr. Genealogisches, Bd. I, S. 144) iki 1863 m. tapo ir iki 1893 m. buvo Muziejaus narys (LVVA, f. 5759, apr. 1, b. Nr. 6, l. 122 (ikliją); Sitzungsberichte, 1884, S. 98).

¹⁷ Vokiečių ir rusų istorikas, filologas, etnografas, akademikas E. Kunikas (Ernst Eduard Kunik) (1814–1899 m.) iš Sankt Peterburgo buvo Draugijos narys korespondentas nuo 1845 m. (Sitzungsberichte, 1877, S. 49; 1884, S. 87).

Stimulu šioje vietoje ieškoti kuršių Apuolės vietos tapo barono Bistramo suteikta informacija, kad Lietuvos pusėje esantis Griežės dvaras dar kitaip vadintas Anapole (*Anapol*).

J. Dioringas, išstudijavęs to meto žemėlapius, manė, kad tinkamiausios vietos, kur IX a. galėjo būti įtvirtintas miestas, ieškotina būtent Ventos ir Varduvos upių santakoje. Pasak jo, aukštumoje tarp šių upių santakos iki gana gilios griovos pietuose galėjo būti senasis miestas, kuriame tuo metu galėjo gyventi nuo 40 iki 50 tūkstančių gyventojų. Pietinė pusė į rytus nuo minėtos griovos galėjo būti papildomai įtvirtinta gynybiniu grioviu ir pylimu, kurių likučiai galėję būti suardyti žemės ūkio darbų metu.

Pasak tyrėjo, išpūdingiausi įtvirtinimai fiksuoti dabartiniame *Griežės II piliakalnyje*, kairiajame Ventos krante, minėtos aukštumos rytinėje pusėje. J. Dioringas nurodo įtvirtinimus buvus sudarytus iš trijų dalių (iš tiesų įtvirtinimus sudarė dvi dalys – piliakalnis ir priešpilis), kurių R pusėje buvo iškastas griovys. Pasak tyrėjo, piliakalnio aikštelė buvo keturkampio formos, 196 pėdų ilgio Š–P kryptimi ir 50–55 pėdų pločio, P krašte buvusio pylimo ilgis siekė 43 pėdas, aukštis – 8 pėdas, nuo priešpilio atskirtas 32 pėdų pločio grioviu. Priešpilis buvęs trapecijos formos, 91 pėdos ilgio Š–P kryptimi ir 73 pėdų pločio Š gale, pylimas buvęs supiltas P pakraštyje (40 pėdų ilgio ir 16 pėdų pločio ties pagrindu, 8–10 pėdų aukščio). Aprašomas kyšulys tuo metu buvęs apaugęs mišku (9 pav.).

Ekspedicijos metu taip pat aprašyti spėjami antrieji trikampio formos (70 x 70 x 80 pėdų dydžio) įtvirtinimai su plačiais grioviais, stačiais šlaitais, apaugę mišku, į Š nuo Griežės II piliakalnio ir reformatų bažnyčios griuvėsių, kairiajame Ventos krante, prie lietuviškosios Griežės dvaro sodybos (9 pav.). 1684 m. dvaro pirkimo–pardavimo dokumente dėl ribų šis darinys įvardytas kaip „Kryžiuočių įtvirtinimai / apkasai“ (*Krzyżacki Okop*). Duomenų, kad šis objektas būtų vadinamas piliakalniu ar kitoku panašiu pavadinimu, ekspedicijai užfiksuoti nepavyko.

Toliau aprašyti ir nedidelės mūrinės reformatų bažnyčios (latviškai vadinta *Kalwisch-Basniza*) griuvėsiai (9 pav.). Ji išorėje buvo 68 pėdų ilgio ir 31,5 pėdos pločio, viduje – 50 pėdų ilgio ir 26 pėdų pločio. Vakarinėje dalyje esantis bokštas (geriausiai išlikusi bažnyčios dalis) išorėje buvo 15,3 pėdų pločio ir 11 pėdų ilgio nuo bažnyčios pusės; nurodytas arkinis įėjimas.

Bažnyčia statyta 1654 m., sudegė 1780 m. Geriau išlikusioje pietinėje sienoje fiksuoti 4 piliastrai ir 4 langai.

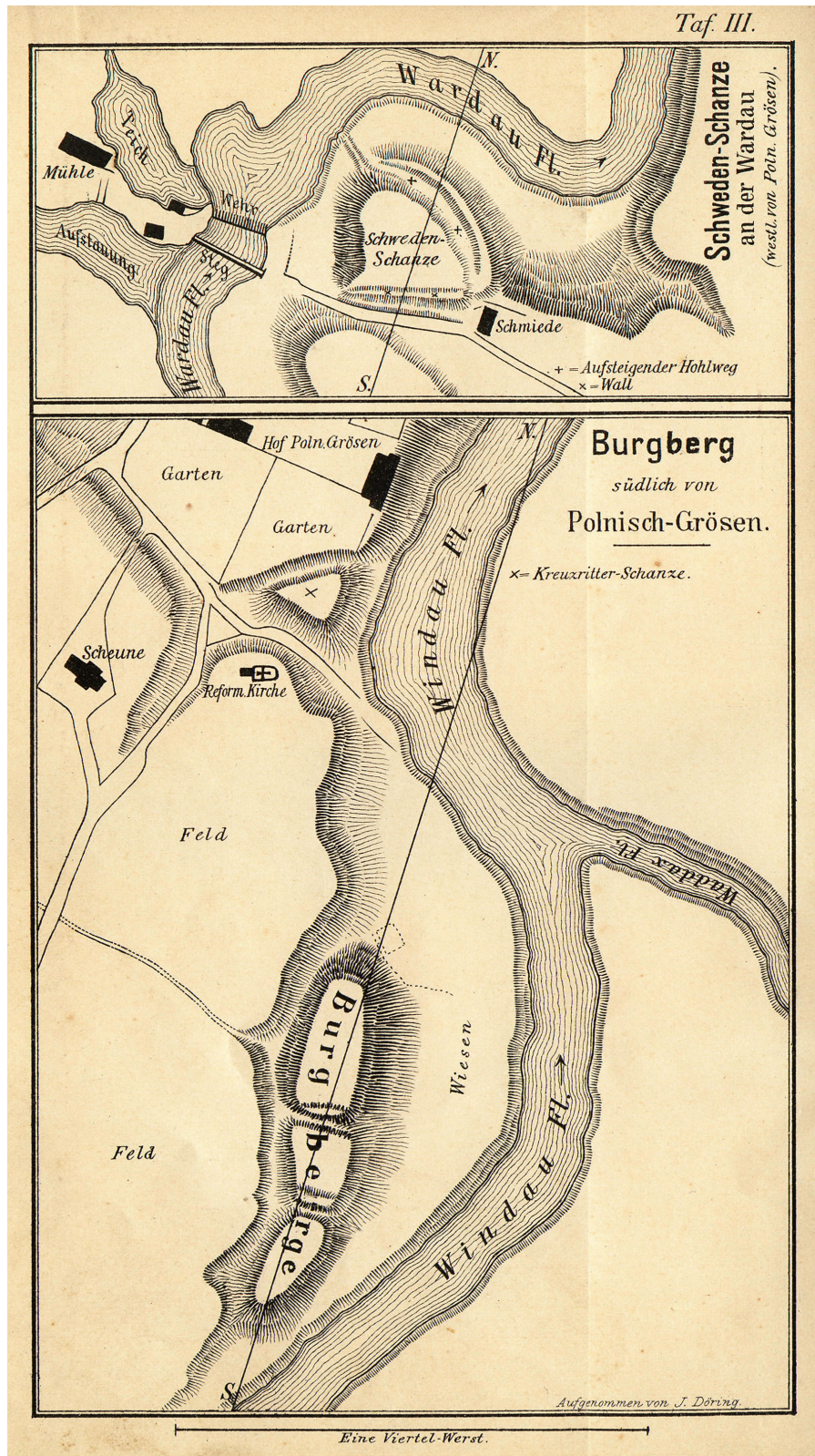
Kitas J. Dioringo aprašytas objektas – vadinamasis *Griežės I piliakalnis*²⁰, lokalizuotas dešiniajame Varduvos krante, prie brastos, į vakarus nuo kalvės. Vietinių gyventojų šis objektas vadintas „švedų įtvirtinimais / apkasais“ (*Sweedru skanste / Schwedien-Schanze*). Pasak tyrėjo, piliakalnis būdingas priešistorės kuršiams. Aikštelė buvusi trikampio formos, V dalis (105 žingsnių ilgio) nuplauta Varduvos. Piliakalnio aikštelės P pakraštyje fiksuotas 160 pėdų ilgio pylimas su iškastu grioviu, o Š ir R pusėje – puslankio formos 100 žingsnių (1 žingsnis – apie 2 pėdas) ilgio pylimas. Ekspedicijos metu objektas buvęs apaugęs mišku ir krūmais (9 pav.).

Ne mažiau vertinga užfiksuota informacija apie archeologinius radinius, surinktus plokštiniame *kapinyne* (kalvelėje, vadinamoje *Kaubur*), kairiajame Varduvos upės krante²¹. Dalį jų prieš 30 m. (apie 1854 m.) buvo surinkęs ir perlydęs vietos kalvis. Kitus XII–XIII a. dirbinius (sužymėta raidėmis a–l: a–b – du geležiniai įmoviniai ietigaliai, c – pentinis plačiaašmenis kirvis, d, e – dvi žalvarinės vytinės antkaklės dalys, g – pasaginė segė zoomorfiniais galais be adatos, f – įvijinė 9 apvijų apyrankė, h – grandelė, i, k – žalvarinių apsilydžiusių ir sunykusių geležinių (l) dirbinių fragmentai) (10 pav.) ariamame lauke surinko ir Muziejui perdavė minėti baronas F. von Bistramas ir grafas K. Kaizerlingas.

Kai kuriuos radinius (pasaginė segė, kitų dirbinių fragmentai, sužymėti raidėmis g, k, l) ekspedicija surinko rugpjūčio 29 d. vykdytų kasinėjimų (vad. K. Boy) metu. Tuomet, kaip pažymi autorius, buvo atidengtas griautinis kapas su beveik sunykusiais kaulais. 1,5 pėdos gylyje atkastas dar vienas kapas, kuriame kaulai taip pat buvo sunykę. Jame rastos pirmiau minėtos įkapės (sužymėtos raidėmis g, k). Kapas orientuotas R–V kryptimi, duobės užpilde rasta angliukų.

²⁰ Lietuvos archeologinėje literatūroje nurodoma J. Dioringo bibliografinė pozicija tik į Griežės I piliakalnį, kairiajame Varduvos krante (žr. Lietuvos, 1975, p. 67; Lietuvos, 2005, p. 80).

²¹ Labai tikėtina, kad kalbama apie karjero sunaikintą ir 1980 m. tirtą Griežės kapinyną (u. k. 5329, AR 611), esantį apie 450 m į P nuo Griežės I piliakalnio, 150 × 40–50 m dydžio kalvelėje (Lietuvos, 1977, p. 43; Varnas, 1982, p. 75–78).

9 pav. Griezės piliakalnių situacijos planas. Sudarė J. Dioringas (pagal Döring, 1885, Taf. III). LNB

Fig. 9. Situation plan of Griezė hillfort. Created by J. Döring (according to Döring, 1885, Taf. III). LNB.

10 pav. Griežės kapinyne 1884 m. surinkti XII–XIII a. radiniai. KPM inv. Nr. 856–865. LNVM Neg. Nr. 6569. R. Šnuorės nuotr. (1927 m.).

Fig. 10. Finds collected in Griežė Cemetery in 1884. KPM inv. Nr. 856–865. LNVM Neg. Nr. 6569. Photo by R. Šnore (1927).

Pasak J. Doringo, šiame kapinyne surinktų radiinių sąsajos su vadinamųjų finų kuršių (*finische Kuren*) Apuole abejotinos ir nesuteikia svarių argumentų lokalizuojant šios pilies vietą.

XIII a. šaltiniuose (1253–1264 m.) minima kuršių Griežės pilis lokalizuota tiek lietuviškos (viename iš pirmiau aprašytų įtvirtinimų)²², tiek latviškos Griežės dvaro (*Deutsch-Grösen*) (1 varstas į ŠV nuo dvaro, kairiajame Ventos krante) aplinkoje (Döring, 1885, S. 8–24, Taf. I–III, V).

Į KPM paimta tyrimų metu rasta kaukolė, kuri netrukus perduota antropologiniams tyrimams (nustatyti etninę priklausomybę) į Tartu universitetą prof. dr. Liudvikui Štydai²³. Antropologas savo pranešime

²² 1886 m. manė Griežės pilį galėjus būti II piliakalnyje (Döring, 1886, S. 2).

²³ L. Štyda (Liudwig Stieda; 1837–1918 m.) nuo 1882 m. rugsėjo 1 d. buvo Draugijos narys (Sitzungsberichte, 1884, S. 87). Kasmetiniame Draugijos leidinyje nuo 1914 m. narytė nebefiksuojama.

rašo, kad kaukolę nustatyti („ar tai kuršio, ar švedo“) jam perdavė Jelgavos gimnazijos mokytojas K. Boy. Dėl palyginamosios medžiagos trūkumo į iškeltą klausimą nebuvo atsakyta. L. Styda nustatė, kad kaukolė yra moters. Kai kurios tos kaukolės deformacijos leido manyti, kad ji buvo su patologijomis, tačiau tyrėjas tai paneigė, tvirtindamas, kad deformacijų galėjo atsirasti dėl tafonomijos (Döring, 1885, išnaša p. 19–20; Stieda, 1885, S. 297–299).

A. Bylenšteinas (1886 m.) sukritikavo vietovardžio „Anapolė“ formą kaip pagrindinį argumentą (laikytas polonizuotu naujadaru), be to, suabejojo, ar Apuolės ir Griežės pilys galėjo būti taip arti viena kitos. Reaguodamas į kritiką, J. Doringas, remdamasis to meto žemėlapiais, nurodė kitą galimą *Apuolės* pilies lokalizacijos vietą (1886 m.) – dabartinio Apuolės (*Opule, Onyne*) piliakalnio apylinkėse, 10 varstų į R nuo Skuodo. Tačiau jis čia pat suabejojo, ar tokioje mažoje teritorijoje galėjo tilpti Rimberto kronikoje minimi 15 000 vyrų su žmonomis ir vaikais (Döring, 1886, S. 1–2).

Po minėtų diskusijų su A. Bylenšteinu periodinėje spaudoje, pasitelkus to meto žemėlapius, Skuodo liuteronų parapijos pastorius J. Lyventaliui (J. Lieventhal) aprodžius jo gana didelėje parapijoje esančią vadinamąją *Apule* vietovę, kartu su Eduardu Volteriu 1887 m. birželio 20 d. vietovę aplankius (apie kelionę žr. pirmiau), pilis lokalizuota Apuolės piliakalnyje (*Apule Kalne, Apuhle, Berg Apule*), prie Šarkių (*Szarki, Szarke, Illapke*) ir *Luisenhof* dvarų laukų, į ŠR nuo Juknaičių (*Juchnaize*) ir padriko valakinio Apuolės kaimų, tarp Luobos (*Luba*) ir Šatos (*Schata*) upių, Luobos ir jos kairiojo intako santakoje (Skuodo r.). J. Dioringas, remdamasis dvaro planais, manė, kad anksčiau Apuolės piliakalnis buvo stačiakampio formos, kurio PV kampas ilginiui buvo nuplautas²⁴ minėto upokšnio ir Luobos pavasarinių potvynių. Piliakalnio šlaitai – statūs, 45 pėdų aukščio nuo Luobos vandens lygio, aikštelės paviršius – lygus, R – 72 m, Š – 90 m, V ir P – 120 m ilgio (3 640 m² plotas), joje fiksuota įdubusio šulinio vieta, R pakraštyje supiltas 10–12 pėdų aukščio pylimas. Objektas ekspedicijos metu buvo apaugęs žole, krūmais ir medžių grupelėmis. Pats piliakalnis vietos valstiečių tuo metu vadinamas ne *pilskalnis*, bet *Uschlube* (Užluobe). J. Dioringas su E. Volteriu, grįždami į *Luisenhof*, užfiksavo keletą pasakojimų. Vienas jų byloja, kad po vadinamąją Apuolės kalvą (*Apulen Berg*), tarp minėto Apuolės kaimo sodybų, yra bažnyčios mūrai, tačiau padavimų apie buvusį senąjį miestą neišgirdo (11–12 pav.) (Döring, 1888 a, S. 32–40, Taf. I–III).

1887 m. birželio 21 d. senovės tyrėjas apžiūrėjo ir aprašė *Puodkalių* (*Putkale*) piliakalnį (Skuodo r.), esantį to paties pavadinimo dvaro apylinkėse, Bartuvos ir Erlos santakoje. Piliakalnio rytinės pusės šlaitai nuo Bartuvos pusės siekė 30–35 pėdas aukščio, vakarinėje – žemesni, piliakalnio aikštelės PV ir V pakraštyje supiltas 145 m ilgio puslankio formos pylimas (aukštis siekė 12–14 pėdų, o iš išorės 30 pėdų), pati aikštelė tuo metu buvusi apsėta rugiais, 90 × 75 m dydžio, ovalo formos. Piliakalnio PR pusėje fiksuota kūdra (13 pav.). Pasak J. Dioringo, vietiniai gyventojai kalvą vadino ne *Pilkalnis*, bet *Pile*.

Tuo pačiu metu aplankyta ir kita „tariamo žinovo“ nurodyta spėjamo piliakalnio vieta Bartuvos ir Luobos santakoje, šalia Skuodo. Aplankius vietovę, nustaty-

ta, kad joje yra tik nedidelis pakilimas, kuris, pasak J. Dioringo, galėjęs natūraliai susidaryti iš potvynių sąnašų (Döring, 1888, S. 40–41, Taf. I–III).

1886 m. J. Dioringas pateikė duomenis apie *Šimonių* (kitaip vadinamą Migonių, Pasvalio r.) piliakalnį. Informaciją apie jį 1876 m. suteikė Jelgavos reformatų parapijos pastorius O. Kurnatovskis (Kurnatowski, 1877, p. 37)²⁵. Piliakalnis aplankytas ir detaliau aprašytas 1886 m. liepos 15 d. Pasak tyrėjo, jis yra už 9 varstų į V nuo Joniškėlio (*Johanniszkelen*) dvaro (taip pat priklausiusio Karpiams), įrengtas dešiniajame Mūšos (*Muhs, Muža*) krante. Kitame upės krante yra Šimonių (*Szimancy*) kaimas, pačioje upėje, kiek į R – nedidelė sala. Piliakalnio aikštelė yra keturkampio formos (Š kraštinė – 114, V – 113, R – 112, P – 85 pėdų ilgio). Iš R jį juosia Mūšos upės slėnis, iš P – pelkėta loma (Pušynės upokšnio slėnis), o iš mažiausiai apsaugotos V pusės supiltas 10 pėdų aukščio pylimas. Visas piliakalnis apaugęs žole. Per trumpą apsilankymo laiką padavimų apie objektą užrašyti nepavyko, tačiau jo forma abejonių nekėlė (Döring, 1887, S. 26–27).

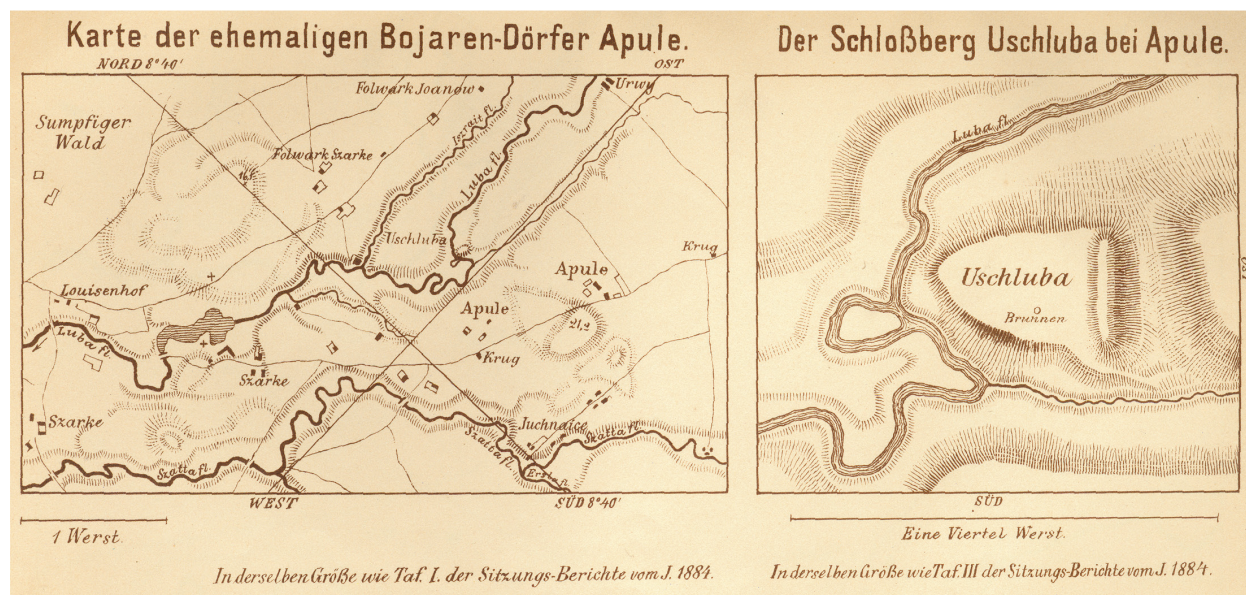
1883, 1885 m. Draugijos testiniame leidinyje buvo išspausdinti Lietuvos senovės tyrėjo dailininko Tado Daugirdo (Draugijos narys korespondentas 1883–1902 m. (žr. Sitzungsberichte, 1884, S. 87) straipsniai²⁶ apie *Paluknio* (*Jasnagórka*) kapinyno (Raseinių r.) 1881, 1882, 1883 m. tyrinėjimus (Dowgird, 1884, S. 73–78; 1886, p. 13–16). Jiems J. Dioringas pateikė komentarus apie laidosenos ir radinių analogijas vadinamosiose Pabaltijo gubernijose ir KPM, pastabas dėl palaidotųjų etninės priklausomybės bei kapinyno chronologijos²⁷.

²⁵ Jelgavos reformatų pamokslininkas O. Kurnatovskis (Oskar Kurnatowski, miręs 1911 m. balandžio 30 d. Rygoje) 1876–1911 m. buvo Draugijos narys (žr. LVVA, f. 5759, apr. 1, b. Nr. 6, l. 77; Sitzungsberichte, 1884, S. 89). Tikriausiai buvo kilęs iš Šiaurės Lietuvos – tai leidžia manyti ne tik lietuvių, lenkų kalbų mokėjimas, bet ir geras šio regiono pažinimas.

²⁶ Ši 1884 m. ir 1882 m. publikacijos yra ankstyviausios T. Daugirdo bibliografinės pozicijos (Dowgird, 1882). Anksčiau buvo nurodyta 1886 m. (Kulikauskas, Zabiela, 1999, p. 120).

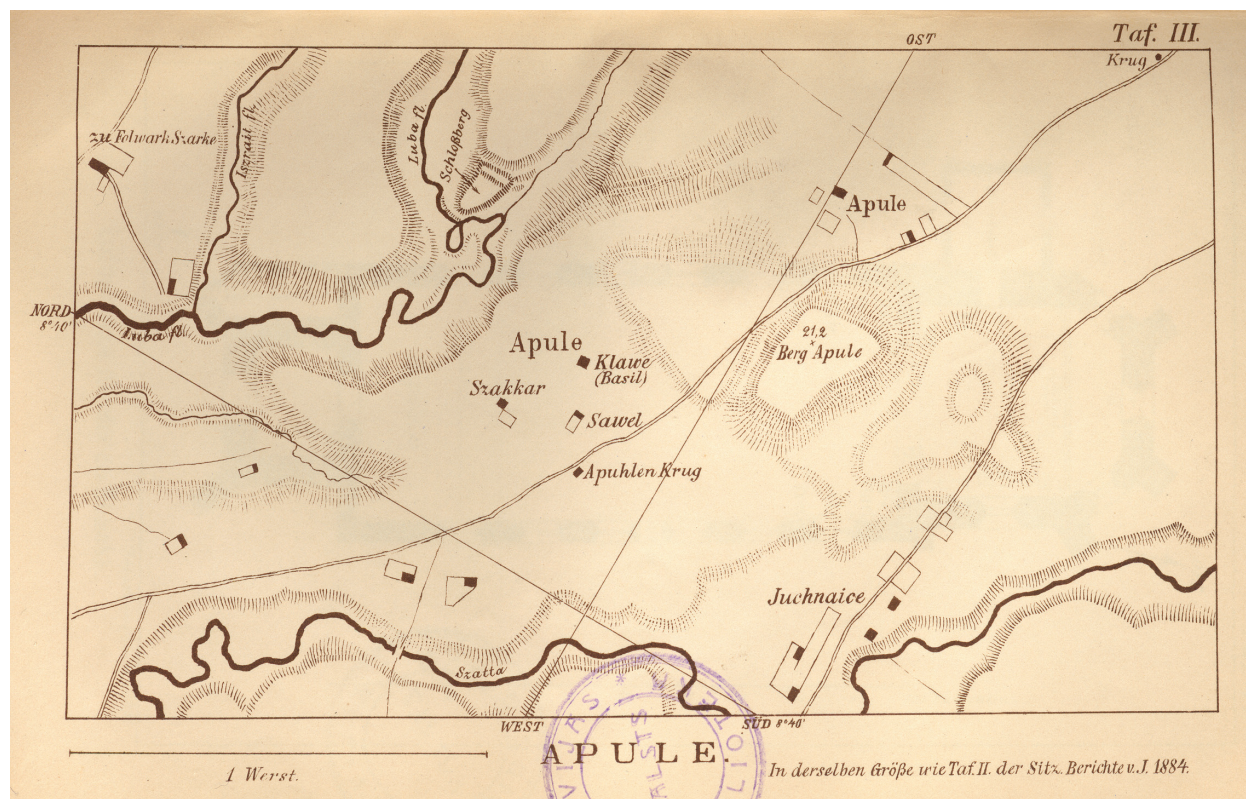
²⁷ Tyrinėtas objektas, pasak J. Dioringo, datuotinas nuo VI a. (priskirtinas vadinamajam „prolietuvų–lenkų laikotarpiui“), priklauso bendrai Lietuvos ir Kuršo-Liflandijos kultūrinei grupei. Senovės tyrėjas, remdamasis (kartu ir papildydamas) toliau minimu 1881 m. darbu, manė, kad Paluknio kapinynas suteikia papildomų svarių argumentų vadinamajai skandinavų teorijai apie germanų migraciją į Lietuvą, Kuršą ir Liflandiją (Sitzungsberichte, 1884, S. 78).

²⁴ Šlaito erozija sutvarkyta XX a. devintajame dešimtmetyje (dr. Gintauto Zabiėlos žodinė informacija).

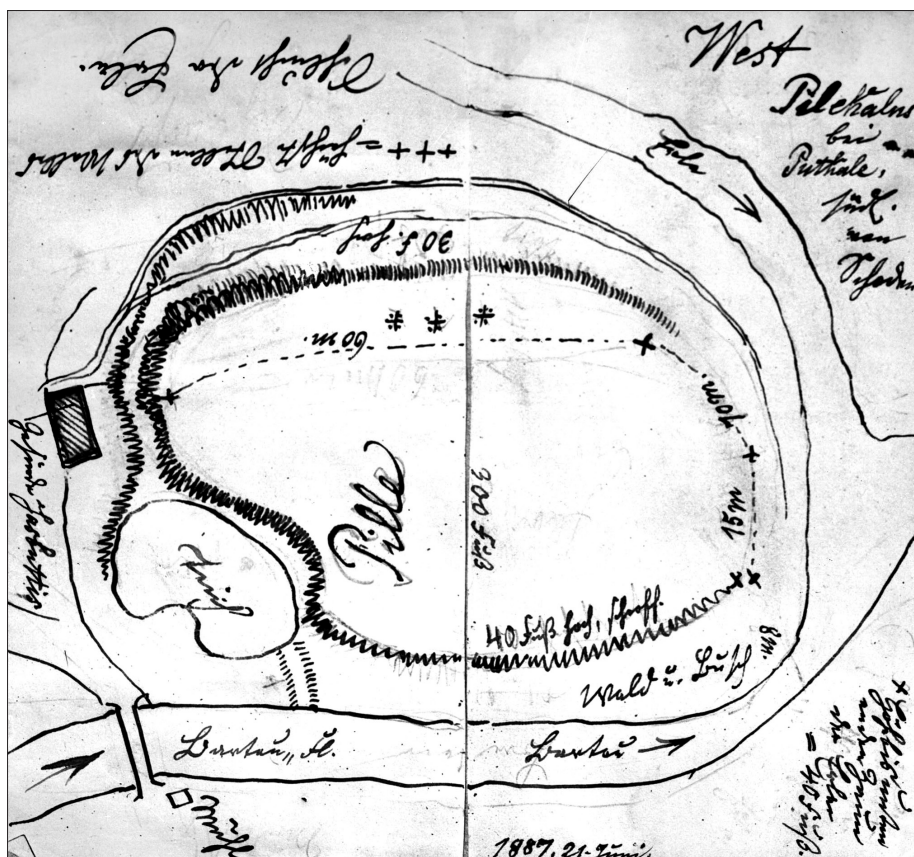
11 pav. Apulės piliakalnio situacijos planas. Sudarė J. Doringas (pagal Döring, 1888 a, Taf. II). LNB

Fig. 11. Situation plan of Apulė hillfort. Created by J. Döring (according to Döring, 1888, Taf. II). LNB.

12 pav. Apulės piliakalnio situacijos planas. Sudarė J. Doringas (pagal Döring, 1888 a, Taf. III). LNB

Fig. 12. Situation plan of Apulė hillfort. Created by J. Döring (according to Döring, 1888, Taf. III). LNB.

13 pav. **Puodkalių piliakalnio situacijos planas.** *J. Dioringo brėžinys (1887 m.).* LNVN Neg. Nr. 31539. *R. Šnuorės nuotr. (1927 m.).*

Fig. 13. Situation plan of Puodkaliai hillfort. Drawing by J. Döring (1887). LNVN Neg. Nr. 31539. Photo by R. Šnore (1927).

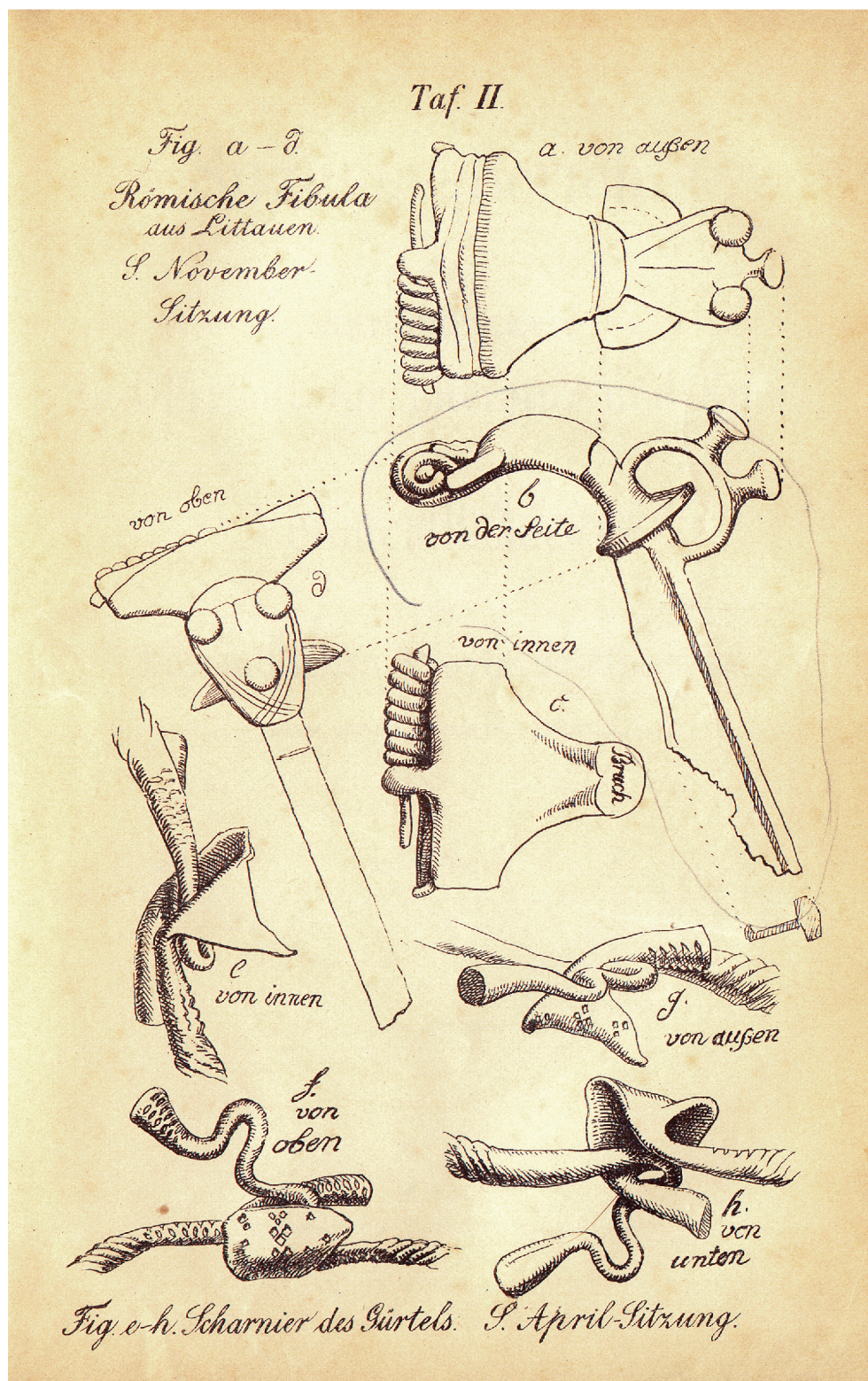
Draugijos 1883 m. leidinyje pateikta glausta informacija²⁸ apie į KPM iš Paluknio patekusias devynias žalvarines rombo formos skardes (inv. Nr. 837) nuo skepetos (X–XI a.), gautas iš T. Daugirdo. Jos gulinčios įstrižai kartu su odos likučiais buvo rastos 1881 m. ant palaidoto mirusiojo šlaunikaulio ir blauzdikaulio. Tuo metu manyta, kad šios skardelės yra „žvyninių šarvų“ liekanos (Sitzungsberichte, 1884, p. 8, 92). Apie KPM dovanotą dalį rastų skardelių (iš viso buvo 149) savo publikacijoje užsimena ir T. Daugirdas (Dowgird, 1886 a, s. 23, tab. III:15).

1882 ir 1884 m. J. Doringas aprašė 1840–1841 m. per I. Loboiką į KPM iš *Adakavo* (*Odachow*) (Tauragės r.) dvaro teritorijos (priklausęs Chlevinskiams) patekusią I a. antrosios pusės žalvarinę importinę spar-

ninę segę (neiškilo) (14 pav.). Tokių, pasak tiksliau nurodyto KPM aplankiusio užsienio tyrėjo (labai tikėtina, dr. Johano Reincholdo Aspelino iš Helsinkio)²⁹, kartu su Zalcburgo regiono (Austrija) ir Didžiosios Britanijos radiniais tuo metu Europoje buvo žinoma vos aštuonios. Ši Adakavo segė aptikta šiauriausiai, palyginti su kitais tokio tipo dirbiniais (Döring, 1883, S. 35, Taf. II:a–d; 1885 a, S. 2). Vėliau, XX a. antrojoje pusėje, minėtas radinys sulaukė ir Lietuvos archeologų dėmesio. Pasak Mykolo Michelberto, į Lietuvą šios segės I a. po Kr. galėjo patekti iš Panonijos ir Noriko provincijų vadinamuoju „Gintaro keliu“ (Michelbertas, 1972, p. 25, 28, 101, pav. 6:2; 2001, S. 54, Taf. 6:3).

²⁸ Teksto autorystė nenurodyta, labai tikėtina – J. Dioringo.

²⁹ J. R. Aspelinas (Johannes Reinhold Aspelin) (1842–1915 m.) Draugijos narys korespondentas nuo 1882 m. rugsėjo 1 d. (žr. Sitzungsberichte, 1884, S. 87; LVVA, f. 5759, apr. 1, b. Nr. 6, l. 12). 1914 m. kasmetiniame leidinyje kaip narys dar figūruoja.

14 pav. Sparninė segė iš Adakavo (a-d) ir sidabrinės antkaklės detalė (e-h) iš Jelgavos apyl. J. Doringo piešinys (pagal Döring, 1883, Taf. II). LNB

Fig. 14. The winged brooch from Adakavas (a-d) and a detail of a silver neck-ring (e-h) from the vicinity of Jelgava. Drawing by J. Döring (according to Döring, 1883, Taf. II). LNB.

I KPM iš Adakavo pilkapyno pateko ir kiti I a. antrosios pusės–III a. radiniai: geležinis įmoninis ietigalis, kirvis, žalvarinis plokštelinis antsmilkinis, II ir III grupės antkaklės trimitiniais, II grupės dėželiniais, II grupės kūginiais galais, minėta lankinė sparninė, labai profiliuota (abi importinės, pastaroji I a. pradžia), prūsų serijos, I grupės trikampe kojele, III grupės II pogrupio laiptelinė segė, ritinio smeigtuko dalis, grandinėlės laikiklis nuo krūtinės papuošalo, II grupės apskrito pjūvio, keturkampio pjūvio suapvalintais galais apyrankės, XIV–XV a. žalvarinės vytinės antkaklės suplotais galais ir jų dalys, kaltinės plokštelinės segės, sidabrinės pasaginės segės pintu lankeliu dalis, sidabrinis ir žalvariniai žiedai pinta priekine bei paplatainta rombo formos dalimi³⁰.

KPM inventorinėje knygoje šie radiniai užregistruoti Nr. 211–212, 253–266, 364, 494 (DSHI C47/48, l. 66, 68–72, 77). Sidabriniai radiniai ir antkaklė naujojo Muziejaus pastato ekspozicijoje XX a. ketvirtajame dešimtmetyje pristatyti kaip lobis iš Lietuvos.

Dalis po karo išlikusių Adakavo radinių 1963 m. perduota į Lietuvos nacionalinį muziejų (AR 429:1–14) (Lietuvos, 1977, p. 19).

Duomenų apie kitas J. Dioringo tyrinėtą vietas Lietuvoje nežinoma.

Su J. Dioringo muziejine veikla susijęs kai kurių dirbinių, patekusių iš Lietuvos, registravimas inventorinėje knygoje. Be pirmiau paminėtų Adakavo, Ažuolpamūšės, Griežės, Moliūnų, Paluknio radinių, minėtinas į KPM 1828 m. patekęs žalvarinis kryžinis smeigtukas iš Vieکشnių (DSHI C47/48, l. 61; Vasiliauskas, 2010, p. 10, pav. 8).

Mažai kam Lietuvoje yra žinomas J. Dioringo 1881 m. istorinės geografijos gana didelės apimties (72 puslapių) darbas „Apie Kuršo latvių kilmę“, pasakojantis apie Livonijos teritorijoje gyvenusias gentis ir jų teritorijas tarp 1170–1300 m. (Draugijos posėdyje perskaitytas 1881 m. vasario 4 d.) (Döring, 1881, S. 47–118, Taf. II).

Skyrelyje „Priešistoriniai laikai“ pateikta skandinavų archeologų išplėtotą teoriją, pasak kurios, jau senojo geležies amžiaus pradžioje (pirmaisiais amžiais po Kr.) į didžiąją latvių gyvenamos ir Lietuvos

teritorijos dalį atsikėlė germanai³¹. Šiai teorijai pagrįsti visų pirma buvo remiamasi danų archeologu Jenu Jacobu Asmussenu Worsaae (1878 m.), kuris rašė apie sagose minimų gotų protėvynę pietinėse Baltijos jūros pakrantėse (Pomeranija ir Meklenburgas). Jis nurodo, kad dideliame Kuokmuižos ginklų lobiui-aukai analogijų (400–500 m. po Kr.) žinoma ir Danijoje, o ankstyvesniems Šiaurės Kuršo palaidojimams „akmenų laivuose“ – Rytų Švedijoje ir Elande (Öland). Teorija plėtotą ir toliau, remiantis švedų archeologo dr. Oskaro Montelijaus³² iš Stokholmo darbais (1876 m.). Pastarasis mokslininkas cituoja danų kalbininką V. Thomseną (1869 m.), Rytų Baltijos regioną pirmaisiais amžiais po Kr. išskyrusį kaip germanų (gotų) ir finų kalbų sąveikos zoną, kurioje ryškų pėdsaką finų kalbose paliko čia apsigyvenę germanai. Tęsdamas toliau O. Montelijus teigė, kad tiek Pabaltijo krašto, tiek Lenkijos provincijose (t. y. Rytų ir Pietryčių Baltijos regione) pirmaisiais mūsų eros amžiais pastebimos identiškos arba panašios (su nedideliais skirtumais) dirbinių formos, kurios liudija buvus ryšius tarp šių kraštų iš vienos pusės ir su germanų-skandinavų pasauliu iš kitos. Šie dirbinių panašumai su Skandinavijos ir Vokietijos ŠR dalies (Karališkoji Prūsija) radiniais neabejotinai byloja apie germanų migraciją į Rytų ir Pietryčių Baltijos regioną bei stiprią kultūrinę įtaką pirmaisiais amžiais po Kr. Analogijas su germanų kraštais taip pat patvirtina palaidojimų formos – vadinamieji „akmeniniai laivai“ Šiaurės Kurše, kurie turi daug bendra su Skandinavija. Taip pat Vidžemėje

³¹ Teorija dėl germanų atsikėlimo į Rytų Baltijos regioną buvo plėtojama ir kituose to meto Pabaltijo vokiečių kilmės tyrėjų darbuose. Tai susiję su tam tikra susiklosčiusia situacija vadinamajame Pabaltijo krašte (rus. *Прибалтийский* arba *Остзейский край*, vok. *Ostseegouvernements*) (sudarė Kuršo, Liflandijos ir Estlandijos gubernijos), kai vokiečių įtaką, ypač nuo 1880 m., stengėsi apriboti Rusijos imperijos vadovybė, kuri ilgainiui pradėjo vykdyti ir atvirą rusinimo politiką. O vokiečių organizacijos savo veikloje ir darbuose pagrindinį dėmesį sutelkė į vokiško elemento paieškas ir jo reikšmės demonstravimą Livonijos istorijoje, stengtasi istoriškai pagrįsti vokiečių privilegijas ir esamą teisinę sistemą, kad ją būtų galima išsaugoti ir ateityje (Graudonis, 1997, p. 11).

³² O. Montelijus (Oskar Montelius) (1843–1921 m.) Draugijos narys korespondentas nuo 1877 m. gegužės 4 d. (žr. *Sitzungsberichte*, 1884, S. 88; LVVA, f. 5759, apr. 1, b. Nr. 6, l. 30). 1914 m. kasmetiniame leidinyje kaip narys dar figūruoja.

³⁰ Kai kurie minimi pilkapyno radiniai 1938 m. publikuoti kataloge, skirtame KPM 120 metų sukakčiai (Behr, 1938, S. 14, Taf. 10:3–8).

tyrinėtas Raunas Slavekos (*Slawehk*) krūsninis *tarand* tipo kapinynas, kuris gerokai skiriasi nuo laivinių palaidojimų, tačiau fiksuota nemažai dirbinių formų panašumų (nors nerasta nė vieno skiltuvo ir ginklo). O archeologinių duomenų, bylojančių apie germanų buvimą Rusijos gilumoje, nėra. J. Dioringas svarių argumentu germanų migracijos teorijai pagrįsti laikė 1869 m. Duobės piliakalnio aplinkoje, Kokmuižoje, rasto didžiulio ginklų, darbo įrankių, papuošalų lobio-aukos pelkėje radinius³³. Skiltuvų, kurių gausiai rasta Skandinavijoje ir Kokmuižos lobyje-aukoje (60 vnt.), trūkumą Raunas Slavekos kapinyne jis aiškino ta aplinkybe, kad jame nerasta ginklų, o skiltuvai būtent naudoti galasti strėlėms ir ietigaliams. Remdamasis archeologijos duomenimis tyrėjas teigė, kad germanai regione gyveno nuo pirmųjų amžių po Kr. iki pat VI–VII a. (Döring, 1881, S. 50–53, 107).

Latvių ir lietuvių (taip pat prūsų) kalbų dideli panašumai su sanskritu tyrėjui leido manyti, kad jos priklausė grupei arijų tautų, kurių protėvynė buvo Indijoje. Vėliau, I tūkstantmečio viduryje, latviai, lietuviai ir prūsai migravo į Vakarus ir įsikūrė kiek į rytus nuo vėliau apgyvendintų teritorijų. X a. prūsai pasiekė Baltijos jūros pakrantes (Sembą, Kulmą ir kitas apylinkes). Kada baltai apgyvendino Rytų Baltijos regioną, tiksliau nedetalizuota (Döring, 1881, S. 54, 107).

Pagrindiniai tyrėjo naudoti šaltiniai – XIII a. Henriko Latvio, Eiliuotoji Livonijos, XVI a. Johano Renerio kronikos, įvairūs XIII–XIV a. dokumentai, pagalbinių – skandinavų sagos, Rimberto, Adomo Brėmeniečio, Sakso Gramatiko, XIV a. Hermano Vartbergės kronikos ir kiti. Natūralu, kad daugiausia dėmesio šiame tyrime skiriama kuršiams ir žiemgaliams, o jų žemių skaičius kiek padidintas. Prieš konkrečių genčių gyvenamų teritorijų apibūdinimą pateikiama glausta Kryžiaus karų eiga, išvardijami vietovardžiai, asmenvardžiai. Sudarytame žemėlapyje (15 pav.) pateikta informacija apima visą Livoniją.

Šiame darbe dabartinėje Lietuvos teritorijoje lokalizuotos kuršių Mėguvos (su Palanga), Duvzarės (su Įpiltimi), Ceklio (su Grieže, Skuodu, Kretinga), Pilsoto žemės. Pasak J. Dioringo, čia gyvenę vadina mieji finų kuršiai (*kurischfinnischen Einwohner*), buvę

atskira regiono tauta, kuri ilgainiui sulatvėjo arba mažiausiai jų senoji kalba transformavosi į gana skirtingą latvių tarmę. Šiai nuomonei didelę įtaką turėjo finų kalbų tyrėjo akademiko Ferdinando Vydemano³⁴ iš Sankt Peterburgo darbai (1861 m.). Lestenės parapijos kunigo Karlo Fridricho Vatsono (1822 m.) mintis, esą kuršiai kilę iš latvių, atmesta kaip nepagrįsta (Döring, 1881, S. 68–84, 116–117).

Taip pat apibrėžtos žiemgalių Žagarės, Silenės, Upmalės žemės su spėjamomis Sidabrės, Raktės (*Racken*) pilimis (jų lokalizacijai, pasak senovės tyrėjo, nepakako šaltinių). Žiemgalių Upmalės pietinės ribos „pastumtos“ į šiaurę nuo Mūšos. Įdomu, kad žiemgalių Silenės žemė lokalizuojama į pietus nuo Žagarės ir Duobenės žemių, į vakarus nuo Švėtės ir Mūšos aukštupių, į rytus nuo Vadaksties ištakų. Pasak J. Dioringo, Žiemgaloje, kitaip nei šiaurės ar vakarų Kurše, nėra aptinkama vietovardžių *Sillen*, *Sillendorf*, *Sillenecken*, *Sirgen*. Ta aplinkybė autorių vertė šios žemės ieškoti ne ten, kur ji tradiciškai istoriografijoje lokalizuojama, o į šiaurę nuo Žagarės (pradedant A. Bylenšteinu (Bielenstein, 1892, S. 108–110, Karte III). Po 130 metų, tiesa, kiek piečiau šią žemę lokalizavo istorikas Tomas Baranauskas šių eilučių autoriaus išskirtoje anoniminėje *Ventos* žemėje (Baranauskas, 2010, p. 194–206).

Pasak J. Dioringo, Žiemgalos pavadinimas yra ne latviškos, bet labiau finų-slavų kilmės. Nors žiemgalių kalba laikyta gimininga latvių kalbai, bet jie latviams nepriskirti. Per kryžiaus karus dalis jų buvo išnaikinti, kiti pasitraukė iš savo gyvenamųjų vietų. Žiemgalių vardas rašytiniuose šaltiniuose aptinkamas dar ir XIV a. pradžioje. Ilgainiui jų teritorija buvusi kolonizuota latvių – taip susidarė atskira latvių-lietuvių kalbų grupės tarmė. Kita vertus, kai kurie žodžiai (piliakalniai), vartojami ir Kurše, leidžia manyti, kad iki kolonizavimo dalis vietinių gyventojų buvo finai (Döring, 1881, S. 84–106, 117–118).

Natūralu, kad dėl rašytinių šaltinių apie Šiaurės Rytų Lietuvą stokos Sėlos teritorija pateikiama gerokai sumažinta, išprausta tarp Latgalos (*Polnisch-Livland*) ir Lietuvos. Žemėlapyje pietinės Sėlos ribos

³³ Kuokmuižos lobis-auka su gotais buvo siejamas ir vėlesniuose XX a. pirmosios pusės archeologų darbuose (žr. Blujienė, Vasiliauskas, 2012, p. 57–60).

³⁴ F. Vydemanas (Ferdinand Johann Wiedemann) (1805–1887 m.) Draugijos narys koreposndentas nuo 1839 m. (žr. Sitzungsberichte, 1877, S. 49), garbės narys nuo 1880 m. rugsėjo 3 d. (žr. Sitzungsberichte, 1884, S. 86).

15 pav. Rytų Baltijos regiono etninė sudėtis tarp 1170–1300 m. Sudarė J. Dioringas (pagal Döring, 1881, Taf. II). LNB

Fig. 15. Ethnic composition of the East Baltic region during 1170–1300 m. Created by J. Döring (according to Döring, 1881, Taf. II). LNB.

pažymėtos palei tuometinę Kuršo ir Kauno gubernijų sieną – palei Nemunėlį, toliau – Nemunėlio dešiniuoju intaku Dienvidsusėjos upe. Dėmesio Sėlai, palyginti su kuršiais (Döring, 1881, S. 68–84), žiemgaliais (S. 84–106), lyviais ir vendais (S. 57–60), latgaliais (S. 60–66) ar estais (S. 66–68), skiriama kur kas mažiau. Ji apibūdinama bendrame Žiemgalos fone kaip priklausiusi 1251 m. įkurtai Žiemgalos vyskupijai (S. 96–97). Sėla įvardijama devintąja žiemgalių žeme. J. Dioringas neatmeta galimybės, kad sėliai galėjo priklausyti latvių tautai ir skyrėsi nuo žiemgalių (S. 98, 102–103, 118).

Trumpai pristatydamas lietuvius (Döring, 1881, S. 106–107) J. Dioringas išvardija vietas *Kernowen*, *Schoten*, *Soule*, *Kretenen* ir *Schalowe* (pastarąją siejo su Šiaulių kraštu (*Landschaft Schaulauen*) Tilžės kryptimi (žiūrint iš Jelgavos – *E. V.*) (p. 107). Kalbant apie Žiemgalos užkariavimą, senovės tyrėjas laikosi pozicijos, kad 1236 m. rugsėjo 12 d. (J. D.) Saulės mūšis vyko prie Šiaulių (*Schaulen*), nepritaria vėliau latvių istoriografijoje įsitvirtinusiai nuomonei – prie Vecsaulės (vok. *Rahden*, lat. *Saule*), Bauskės apylinkėse (p. 89).

Palyginimui – A. Bylenšteino 1892 m. išleistame darbe kuršių, žiemgalių ir sėlių gyvenamos teritorijos buvo pakoreguotos – t. y. gerokai „pastumtos“ į pietus (Bielenstein, 1892, Karte III).

APIBENDRINIMAS

J. Dioringo pažintis su Lietuva prasidėjo vos tik senovės tyrėjas atkeliavo dirbti ir gyventi į Kuršo gubernijos centrą Mintaują (1845 m.) ir bendravimas nenutrūko iki pat gilios senatvės. Pradžioje, nuo 1846 m., jis Lietuvos dvarininkų (pradedant Gorskiais) užsakymu tapė ar restauravo jų šeimų narių (gyvų ar jau mirusių) portretus, o jau po 30 metų – nuo 1876 m. iki pat 1887 m. pasinėrė į senovės tyrimus, rašytiniuose šaltiniuose minimų pilių ir paminklų paiešką, etnogenezės klausimus.

J. Dioringo veikla, palyginti su pirmiau minėto A. Bylenšteino, gerokai skyrėsi – einant tam tikras Draugijos (1857–1893 m.) ir Muziejaus (1865–1893 m.) darbuotojo pareigas, teko rūpintis eksponatų, archyvo ir bibliotekos apskaita. Tyrėjams bendra tai, kad tyrė archeologijos paminklus, lokalizavo tuometinės Kuršo gubernijos teritorijos XIII a. rašytiniuose šaltiniuose minimas pilis, žemes ir jų ribas, tyrimų rezul-

tatus skelbė periodiniuose leidiniuose, juos redagavo. J. Dioringo tyrimais (Raktės ir Sidabrės, Apuolės pilių lokalizacijos klausimais) rėmėsi ir pats A. Bylenšteinas. Abu senovės tyrėjai polemizavo tarpusavyje kai kurių pilių (Apuolės, Raktės) lokalizacijos klausimais. Analizuojant J. Dioringo rašytinį palikimą ir veiklą matyti, kad tarp visų darbų (smulkesnių ar stambesnių) galima išvesti aiškią liniją – Kuršo gubernijos genčių kilmė ir kultūrinės įtakos. Nė vienas straipsnis nebuvo atsitiktinis – jie papildydavo ankstesnių tyrimų duomenis (su-teikdavo svaresnių argumentų).

J. Dioringo įnašas į Latvijos ir Lietuvos archeologiją, istorinę geografiją neabejotinas – jo tyrimų rezultatais rėmėsi jau XIX a. antrojoje pusėje ir vėliau dirbę senovės tyrėjai, jis svarbos neprarado ir dabar.

Analizuojant straipsnius pastebėta, kad tyrėjas laikytinas germanų migracijos į Rytų Baltijos regioną (arba vokiečių *Kulturträger*) teorijos šalininku, kad buvo gerai susipažinęs su to meto archeologų (visų pirma O. Montelijaus, J. R. Aspelino ir kitų) tyrimais, savo darbuose taikė kai kuriuos metodus – kartografi-nį (Kalnelio, Griezės ir Apuolės piliakalnių atvejais), tipologinį (Adakavo segių, Paluknio radinių atveju), aprašomąjį, šaltinių analizės, palyginamąjį (Griezės antropologinės medžiagos atveju), naratyvinį (daugeliu atvejų žodinė informacija buvo svarus argumentas lokalizuojant piliakalnius, pilis ar įtvirtinimus), kurie pasitelkiami ir dabar. Beveik visus archeologinius objektus (išskyrus Kalnelio piliakalnį) pats aplankė.

Tiesa, tuo metu, stokojant žinių apie specifines archeologinių paminklų grupes (piliakalnius ir ypač jų papėdžių gyvenvietes) arba kritinio požiūrio į šaltinių teikiamą informaciją, kai kuriais atvejais įtvirtinimų ieškota ten, kur jų realiai nebuvo, o gyvenvietės nepagrįstai gerokai išplėtos (kuršių Griezės atvejais) arba ta pati pilis, kuri šaltiniuose įvardyta kiek skirtingais pavadinimais, lokalizuota skirtingose vietose (žiemgalių Raktės atvejais). Savaime suprantama, kad dėl archeologinės medžiagos trūkumo sprendamas sudėtingas etnogenezės klausimas tyrėjas pernelyg pasikliovė kalbininkų išvadomis – taip vietoj kuršių įsitvirtino finų kuršių (*finische Kuren*, *kurischfinnischen Einwohner*) terminas, o baltai (tokios sąvokos nevartoja) Rytų Baltijos regione „apgyvendinti“ tik I tūkstantmečio po Kr. antrojoje pusėje.

Būdamas dailininkas, J. Dioringas tekstuose nevengė 1–2 sakiniiais perteikti vaizdingą aprašomos

vietovės peizažą (Apuolė, Ažuolpamūšė, Šimonys, Puodkaliai ir kiti).

Idomu, kad savo publikacijose senovės tyrėjas nė karto nėra panaudojęs teritorijos apibrėžimo „Kauno gubernija“ – ją atstoja sąvoka „Lietuva“ (pavyzdžiui, „Lietuvos ir Kuršo pasienyje“).

Terminus „archeologiniai tyrimai“, „radiniai“, be kurių neapsieitų šių dienų archeologas, vartojo labai retai (tik 1876 m. – kalbėdamas apie ekspediciją į Papušių apylinkes – „archeologiniai tyrimai“ ir 1881 m. – nagrinėdamas regiono etnogenezės klausimus), juos vėlesnio laikotarpio publikacijose dažniau pakeičia sinonimai „apžiūrėjimas“, „aplankymas“, „daiktai“.

SANTRUMPOS

AK – Archeologijos kartoteka

DSHI – Herderio instituto archyvas (Marburgas, Vokietija)

JVMM – Jelgavos Geterdo Eliaso dailės ir istorijos muziejus

Konkretus šio senovės tyrinėtojo indėlis į Lietuvos archeologijos istoriją – lokalizuotos žiemgalių pilys (Sidabrė), kuršių (Apuolė, Griežė), septyni piliakalniai (Apuolė, Ažuolpamūšė, Griežė I ir II, Papušiai, Puodkaliai, Šimonys), du laidojimo paminklai (Griežė, Papušiai), šventvietė ir XV–XVII a. įtvirtinimai (Moliūnai), atlikti nedidelės apimties archeologiniai tyrimai ir žvalgymai Ažuolpamūšės piliakalnyje, Griežės kapinyne (paskutiniame kartu su K. Boy), periodinėje spaudoje aprašyti Adakavo ir Paluknio, muziejuje inventorinti, plačiau aprašyti Adakavo, Ažuolpamūšės, Moliūnų, Vieکشnių ir kiti radiniai.

KPM – Kuršo provincijos muziejus (Jelgava)

LNB – Latvijos nacionalinė biblioteka (Ryga)

LNVM – Latvijos nacionalinis istorijos muziejus (Ryga)

LVVA – Latvijos valstybės istorijos archyvas (Ryga)

ŠALTINIAI

Arbeitsbuch Malers Julius Döring aus Dresden. LVVA, f. 5759, apr. 2, b. Nr. 1104.

Döring J., Was ich nicht gern vergessen mochte oder Erinnerungen aus meinem Leben. Bd. II, Ab. 1. LVVA, f. 5759, apr. 2, b. Nr. 1107.

Döring J., Was ich nicht gern vergessen mochte oder Erinnerungen aus meinem Leben. Bd. II, Ab. 2. = Meine Reise nach Italien im Jahre 1852. Th. I. LVVA, f. 5759, apr. 2, b. Nr. 1108.

Döring J., Tagebuch vom 1876. LVVA, f. 5759, apr. 2, b. Nr. 1123/23.

Döring J., Tagebuch vom 14/29 März 1877 bis 31 Au-

gust/12 Septbr. 1878. LVVA, f. 5759, apr. 2, b. Nr. 1123/24.

Döring J., Tagebuch vom 29 März/10 April 1887 bis zum 5/17 März 1888. LVVA, f. 5759, apr. 2, b. Nr. 1123/30.

Staatsarchiv Riga: Kurland. Provinzialmuseum Mitau. Rep. Riga 42. Verzeichnis II. DSHI C47/48.

Verzeichnis der Mitglieder der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst des Museums 1815–1915. Zusammengestellt von Dr. Med. A. Raphael, 1915. LVVA, f. 5759, apr. 1, b. Nr. 6.

Приходо-расходная книга 1861–1901/Kasten Buch im kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst 1862. LVVA, f. 5759, apr. 2, b. Nr. 1286.

LITERATŪRA

Baranauskas T., 2010. Kur buvo žiemgalių Silenės žemė? In: *Florilegium Lithuanum: in honorem eximii professoris atque academici Lithuani domini Eugenii Jovaiša anniversarii sexagesimi causa dicatum*. Vilnius, p. 194–206.

Behr H., 1938. Die vorgeschichtliche Sammlung des Kurzemmer (Kurländischen) Provinzialmuseums 1818–1938. Riga.

Blujiene A., Vasiļausks E., 2012. Lielās tautu staigāšanas perioda cīņas par dzīvību, bagātību un godu zemēs starp Mūsu, Lielupi un Daugavu. In: *Arheoloģija un etnogrāfija*. 26. Rīga, p. 47–73.

Bibliographie der Archäologie Liv-, Est- und Kurlands. Von A. Buchholtz. 1896. Riga.

Bibliographie der Archäologie Liv-, Est- und Kurlands von den Anfängen bis 1913. Von A. Buchholtz, A. Spreckelsen. 1914. Berlin.

Bielenstein A., 1884. Eine Expedition nach Rakten und Sagare. In: *Rigascher Zeitung*. 1884-07-07 (19). Nr. 155, p. 1.

Bielenstein A., 1892. Die Grenzen des lettischen Volkstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert. St. Petersburg.

Caune A., 1996. Augusta Bīlenšteina devums Latvijas arheoloģijā. In: *Zemgale* [Latvija, Duobelēs r.]. 1996-03-16, Nr. 33 (4382), p. 4.

Döring J., 1877. Burberg – Ratten? – Auf dem Grenze der Güter Zerraut und Bruniwizski. In: *Sitzungsberichte*

der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst aus dem Jahre 1876. Mitau, p. 37–40.

Döring J., 1877 a. Der Pelajite-Kalnas und der Pyle-Kalnis von Malung in Littauen. In: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst in Mitau aus dem Jahre 1876*. Mitau, p. 34–37.

Döring J., 1877 b. Zwei Burgberge in Zerraut und Eichenpomusch. In: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst in Mitau aus dem Jahre 1876*. Mitau, p. 29.

Döring J., 1879. Die Semgaller Burgen Ratten und Racketen. In: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst aus dem Jahre 1878*. Mitau, p. 29–51.

Döring J., 1881. Über die Herkunft der kurländischen Letten. In: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst nebst Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums, aus dem Jahre 1880*. Mitau, p. 47–118.

Döring J., 1882. Wo die Stelle der 1290 zerstörten Semgallerburg Sydobre wohl zu suchen sein dürfte. In: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst und Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums, aus dem Jahre 1881*. Mitau, p. 65–70.

Döring J., 1883. Eine altrömische Fibula im Mitauschen Museum, gefunden auf Odachow im Kreise Rossiany. In: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst nebst Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums, aus dem Jahre 1882*. Mitau, p. 35.

Döring J., 1883 a. Über Komodderschen Burgberg und über den Pilskaln an der Tatola. Nebst kurzen Notiz über Ratten und Terweten. In: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst nebst Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums, aus dem Jahre 1882*. Mitau, p. 37–41.

Döring J., 1884. Das erste Vorkommen Kurlands in der Geschichte (Apulia, Hauptstadt der Kuren und die dänische Kirche bei Domesnes). In: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst nebst Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums, aus dem Jahre 1883*. Mitau, p. 63–71.

Döring J., 1884 a. Die Bauerburg am Spahrne-See bei Ihlen, die mitmassliche Burg Racken der heidnischen Semgallen. In: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst aus den Jahren 1864 bis 1871 (Die Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums inbegriffen)*. Mitau, p. 49–53 (317–327).

Döring J., 1885. Bericht über die Forschungen zur Aufindung der Stadt Apulia. In: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst nebst Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums, aus dem Jahre 1884*. Mitau, p. 8–24.

Döring J., 1885 a. Die römische Fibel im Mitauschen Museum. In: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst nebst Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums, aus dem Jahre 1884*. Mitau, p. 2.

Döring J., 1886. Noch ein Mal Apulia. In: *Rigasche Zeitung*. 1886-02-15 (27), Nr. 38, p. 1–2.

Döring J., 1887. Ein Burgberg bei Poswol in Litauen. In: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst nebst Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums, aus dem Jahre 1886*. Mitau, p. 26–27.

Döring J., 1888. Der Pilskaln bei Putkaln südlich von Schoden. In: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst nebst Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums, aus dem Jahre 1887*. Mitau, p. 40–41.

Döring J., 1888 a. Untersuchung von Apulia bei Schoden. In: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst nebst Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums, aus dem Jahre 1887*. Mitau, p. 32–40.

Dowgird T., 1882. Opis wykopalisk z Jasnej-Górki. In: *Kłosy: czasopismo ilustrowane, tygodniowe, poświęcone literaturze, nauce i sztuce*. T. XXXIV, Nr. 867. Warszawa, p. 84, 86–87.

Dowgird T., 1884. Ausgrabung in Jasnagórka, Litauen [mit Zusätzen von J. Döring]. In: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst nebst Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums, aus dem Jahre 1883*. Mitau, p. 73–78.

Dowgird T., 1886. Ausgrabungen in Jasno-Górka auf „PoganKapej“ [nebst Zusätzen von J. Döring]. In: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst nebst Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums, aus dem Jahre 1885*. Mitau, p. 13–16.

Dowgird T., 1886 a. Pamiątki z czasów przedhistorycznych na Żmudzi. Melżyn-Kapas pod Jasnogórką. In: *Pamiętnik fizyograficzny*. VI. Warszawa, p. 18–27.

Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft (Herausgegeben vom Verband des kurländischen Stammadels). Bearbeitet von Stavenhagen O., Osten-Sacken W., Mühlen H. Bd. I. Görlitz, 1937.

Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften. (Herausgegeben von Verbänden des livländischen, estländischen und kurländischen Stammadels). Teil Kurland. Bd. II. Görlitz, 1930–1944.

Graudonis J., 1997. Arheoloģijas zinātne Latvijā. In: *Latvijas zinātņu akadēmijas vēstis. Sērija A*. 51, Nr. 5/6. (9592./9593.), p. 11–17.

Klimavičius R., 1993. Gorskių giminės genealogija. In: *Žemaičių praeitis*. Vilnius, p. 257–269.

Kulikauskas P., Zabiela G., 1999. Lietuvos archeologijos istorija (iki 1945 m.). Vilnius.

Kurnatowski O., 1877. Burgberg an der Muhs beim Dorfe Szymance. In: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst in Mitau aus dem Jahre 1876*. Mitau, p. 37.

Lietuvos TSR archeologijos atlasas, 1975. Red. A. Tautavičius. II. Vilnius.

Lietuvos TSR archeologijos atlasas, 1977. Red. R. Rimantienė. III. Vilnius.

Lietuvos archeologijos bibliografija 1782–1998, 2000. Sud. A. Tautavičius. Vilnius.

Lietuvos piliakalnių atlasas, 2005. Sud. Z. Baubonis, G. Zabiela. II. Vilnius.

Michelbertas M., 1972. Prekybiniai ryšiai su Romos imperija. In: *Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I–XIII a.* Vilnius, p. 5–125.

Michelbertas M., 2001. Corpus römischen Funde im europäischen Barbaricum. Litauen. Vilnius.

Ose I., 2001. Latvijas viduslaiku piļu pētniecība 18.–20. gadsimtā = Latvijas viduslaiku pils. II. Rīga, p. 159–176.

Pīrāgs V., 2008. Brīvmūrnieku rituālu izcelsme Latvijā. In: *Akadēmiskā dzīve*. Nr. 45, p. 68–79.

Plīkša D., 1999. Jūliusa Dēringa acīm. In: *Latvijas arhīvi*. Nr. 3, p. 64–75.

Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst in Mitau aus dem Jahre 1876. 1877, Mitau.

Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst nebst Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums, aus dem Jahre 1883. 1884, Mitau.

Stieda L., 1885. Ueber einem bei Gröben gefundenem Schädel. In: *Sitzungsberichte gelehrten estnischen Gesellschaft zu Dorpat 1884*. Dorpat.

Stradiņš J., 2009. Zinātnes un augstskolu sākotne Latvijā. Rīga.

Šidiškis T., 2009. Velniakalnių kraštas. Vilnius.

Šmite E., 2010. Jūliuss Dēringis Jelgavā. In: *Senā Jelgava*. Rīga, p. 234–251.

Varnas A., 1982. Griežės kapinynas. In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1980 ir 1981 metais*. Vilnius, p. 75–78.

Vasiliauskas E., 2009. A. Bylenšteinas ir Joniškio kraštas. In: *Žemgala*. 2008 Nr. 2 (6)–2009 Nr. 2 (8), p. 78–79.

Vasiliauskas E., 2010. Kuršo provincijos muziejus ir Šiaurės Vidurio Lietuva. In: *Žiemgala*. Nr. 1, p. 6–11.

Zemgales galvas pilsēta Jelgava: vēsturisks apraksts līdz ar Kurzemes hercogu ģimētņēm un ievērojamākām Jelgavas vietām. Sast. J. Brille. 1928. Jelgava.

JULIUS DÖRING. A 19TH-CENTURY NORTH LITHUANIA INVESTIGATOR

Ernestas Vasiliauskas

Summary

An artist, a painting restorer, an art critic, an art pedagogue, a member of the intelligentsia, a historian, an archaeologist, a regional investigator, a librarian, a museum curator, and a traveller, Julius Friedrich Döring (1818–1898) (Fig. 1) was born on 19(31) August 1818 in Dresden. He began to study art at the Dresden Academy of Fine Arts in 1830, moving in 1845 to Jelgava (Mitau), the seat of Courland Governorate, where he actively participated in the city's public and cultural life until his death. He was a drawing and calligraphy teacher at Jelgava Gymnasium (1859–1890) and other education institutions. He was also involved with the Courland Society for Literature and Art (*Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst*; hereinafter the Society) as a member from 1857, assistant librarian from 1859, librarian from 1860, and clerk during 1865–1893, the Courland Provincial Museum (*Kurländischen Provinzial Museum*) (Fig. 3) as a clerk, librarian (1865–1893), and member (1865–1898), and the Rīga Art Society as a member from its founding in 1871. In old age J. Döring outlived his wife, Luise, and eldest son, Manfred, who both died in 1897. He passed away at 80 on 26 September 1898 and, like his wife, was buried in the so-called cemetery of St John's Church in Jelgava (Fig. 4). It was levelled to the ground in the second half of the 20th century and the location of the grave of J. Döring, the prominent investigator, remains unknown as do the graves of other prominent figures.

J. Döring also visited Lithuania (Kaunas Governorate at that time) more than once. In 1845 on the road from Germany to Courland and in 1847 and 1852 on the road to Germany and Italy he passed through Joniškis, Meškuičiai, Šiauliai, Bubiai, Tauragė, and Tilžė. In 1876 and 1877 he travelled by train through Mažeikiai, Papilė, Šiauliai, and Radviliškis as well as around Panevėžys County (Pasvalys, Moliūnai, Naujamiestis, Skaistakalnis (Jasnagurka), etc.). In 1884 he visited Griežė, in 1882 and 1886 the vicinity of Pasvalys, and 1887 Skuodas, Apulė, Puodkaliai (presenting the results of these trips in the Society's annual publication), Joniškėlis, etc.

J. Döring's investigations into Lithuania's past (mainly in the north and several described objects in central Samogitia) spanned 12 years (1876–1887) and are specifically linked with locating Semigallian Raktė and Sidabrė Castles, Curonian Griežė and Apulė Castles, seven hillforts (Apulė, Ažuolpamūšė, Griežė I and II, Šimonys, Papušiai, and Puodkaliai), two burial grounds (Griežė, Papušiai), sacred sites, and 15th–17th-century fortifications (Moliūnai) as well as small-scale archaeological excavations or field surveys in 1882 at Ažuolpamūšė hillfort and in 1884 at Griežė Cemetery (together with Carl Boy). In addition he described an imported winged brooch (Ger. *Flügelfibel* (*Typ Garbsch 238r*) mit profiliertem Bügelknopf) found at Adakavas, listed the finds

from Griežė cemetery, and wrote commentaries for an article by Tadeusz Dowgird about the investigations and finds at Paluknys. His contribution in this area is unquestionable; the information he provides about the condition of the sites at that time is an important comparative source for their condition today. J. Döring also created plans of some of the objects he had visited (Apuolė, Griežė, Moliūnai, Papušiai, and Puodkaliai) and some he had not (Kalnelis) (Figs. 5–14).

Some of the objects, judging from his journal entries and publications in 1876–1877, 1882, 1884, and 1886–1887, he had visited, the location of others (Kalnelis/Sidabrė) he identified using orally obtained information. The objective to identify the location of castles mentioned in written sources is connected with an investigation into the boundaries of the tribes that lived in the territory of the then (1881) Courland Governorate during the 12th–13th centuries (Fig. 15).

A total of 14 of the publications ascribed to him are specifically devoted to Lithuania* (one each in 1878, and 1883 and two each in 1876, 1881–1882, 1884, and 1886–1887). 1876–1878 and 1881–1887 should be considered his most productive period while information about his activities in 1879–1880 and 1885 is unknown (Table 2–3).

In investigating his publications it is seen that the geography of the objects J. Döring visited and described encompasses those North Lithuanian localities, where German landlords (e.g. von Behr, Bistram, Ropp and Keizerlyng) (Table 1) (Fig. 2) had manors or German pastors (e.g. J. Lieventhal) worked in the Lutheran parishes. These Germans were at the same time members of the Society, who provided investigators with information about the objects in their vicinity and assisted (sponsored (?)) field surveys.

In fact, due to a lack of information at that time about specific groups of archaeological sites (hillforts and especially the settlements at their feet) and a lack of a critical attitude towards the information provided in sources, in some cases searches were made for fortifications where none had existed in actuality, the area occupied by settlements was greatly expanded without any grounds (in the case of Curonian Griežė), and the location of the same castle given somewhat different names in different sources was identified in different places (in the case of Semigallian Raktė). It is natural that due to a lack of archaeological material, investigators have relied too much on the conclusions of linguists in deciding complex questions of ethnogenesis, which is how the term Finno-Curonian (Ger. *finische Kuren, kurischfinnischen Einwohner*) became established instead Curonian, but the Balts (for whom such concepts are not used) settled in the East Baltic only in the second half of the 1st millennium.

In analysing the articles it was noted that he should be considered an advocate of the theory of Germanic migrations into the East Baltic region (Ger. *Kulturträger*) and he was well acquainted with the investigations of contemporary archaeologists (Oskar Montelius, Johannes Reinhold Aspelin, etc.).

It is interesting that in his publications he never uses the territorial description 'Kaunas Governorate', preferring instead to use the concept, 'Lithuania'.

J. Döring's contribution to Latvian and Lithuanian archaeology and historical geography are undeniable; the results of his investigations into the past were used by investigators working in the second half of the 19th century and later and they have not lost their importance even today.

Translated by Jeffrey Arthur Bakanauskas

[Iteikta 2013 m. gegužės mėn.

* Aside from his commentary for Tadeusz Dowgird's 1883 and 1885 articles, the problem of identifying the location of Raktė Castle (which is not connected with Žagarė) was not included in 1868 and 1876 while Kamarde and Aužėji hillforts are described in the 1876 and 1882 papers.